

887

TÖRTÉNELEM SZAKOS HALLGATÓK

IDŐSZAKOS KIADVÁNYA

3. SZÁM.
1974.

1983 SEP 2 1

" A E T A S "

A JATE BTK történelem szakos hallgatóinak időszaki kiadványa

harmadik szám

1974

december

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG :

- V. évfolyam:- Bodonyi Ilona
- Csernus Sándor
- Kecskés János
- IV. évfolyam:- Géczy Lajos
- Gombos Zsuzsa
- Pornói Károly
- III. évfolyam:- Galántha Márta
- Petrovics István
- Schwarcz Klára
- II. évfolyam:- Csányi István
- Fogarasi Zsuzsa
- Majsa József
- Gépelték :- Fricska Anna
- Géczy Lajos
- G. Tóth Ilona
- Lévai Ildikó
- Szigeti Csaba

A hallgatói cikkeket szakmai szempontból ellenőrizte :

Dr. Kristó Gyula docens
a történettudományok kandidátusa

Felelős kiadó : JATE KISZ Végrehajtó Bizottsága

Ezúton mondunk köszönetet Dr. László Gyula professzor úrnak hozzájárulásáért, hogy kiállításának képei közül néhányat közölhettünk.

Köszönetet mondunk továbbá mindazoknak, akik e szám megjelenését elősegítették.

- a Szerkesztőség

KOSZONTJUK ÚJ TANSZÉKI CSOPORTUNKAT!

Örömmel hallottuk az új hirt, hogy az eddiginél még intenzívebb munka folyik az Altajisztika-"tanszéken".

Engedtessek meg, hogy tanszéknek nevezzem, annak ellenére, hogy hivatalosan még nem az, de az oktatók hallatlan lelkesedése és a nem kis számú hallgatóság érdeklődése megerősíti bennem a reményt, hogy nem sokáig lesznek otthontalanok az altajisztikát kedvelők. Bár csak ebben a tanévben indult meg az altajisztika szakosok képzése, mégis elmondhatjuk, hogy ennek a munkának már multja van Szegeden. 1970. szeptemberében Róna-Tas tanár úr A magyar nyelvcsuvas jövevényszavai címmel meghirdetett egy speciális kollégiumot, mely azóta minden évben más és más spec. koll.-mal gyarapodott. Lehetőség nyílt arra is, hogy török, valamint arab nyelvet tanulhassanak az érdeklődők. Négy évvel ezelőtt elkezdte munkáját az Orientalista Diákkör, amely pillanatnyilag a Körösi Csoma nevet viseli. Ez a név egy kicsit arról is beszél, hogy milyen jellegű munkát végeznek az altajisztika szakosok.

Köztudott dolog, hogy karunk oktatói és hallgatói komoly részt vállaltak és végeznek a magyar őstörténet-kutatásban. Ez a munka azonban csak úgy lehet igazán eredményes, ha a történészek, a régészek, a néprajzosok, a nyelvészek stb. összefognak, és ha a különböző tudományágak megerősítik és kiegészítik egymás eredményeit. Elengedhetetlenül szükség van tehát olyan nyelvészekre, - igazán jó nyelvészekre -, akik járatosak a török nyelvtörténetben. Sok más fontos célon kívül talán az egyik leglényegesebb és döntő indítéka ez volt az altajisztikai szakképzés beindításának. S ha netán erre szükség lett volna, reméljük, sikerült felszámolni azokat a téves nézeteket, amelyek szerint mind a török, mind az arab nyelv oktatása és tanulása, valamint az altajisztika tanulmányozása egyfajta öncélú divat lenne.

Sikerekben gazdag, jó munkát kívánunk az altajisztikusoknak!

Czeglédi Katalin

TUDOMÁNYOS MŰHELY

1975-BEN MEGKEZDŐDIK A "TIZKÖTETES" MEGJELENÉSE

/Beszélgetés Ránki Györggyel, Pamlényi Ervinnel
és Mérei Gyulával/

2"Jubileumi" évben vagyunk: 1964-ben jelent meg a kétkötetes Mo.-történet; és nem sokkal ezután elkezdődtek - lapunk első számában vázolt körülmények között - a tizkötetes feldolgozás előmunkálatai is. Ugy hisszük, mindazok között, akik a "szakma" iránt érdeklődnek, jelentős visszhangot kellett kiváltania egy olyan próbálkozásnak, amely ilyen mérvű nemzeti történeti szintézis létrehozására törekszik. Minden túlzás nélkül állíthatjuk - és ezt a résztvevők is többször hangsúlyozták -, hogy a marxista magyar történetírás olyan horderejű vállalkozása ez, amelyre még nemcsak hogy hazánkban nem volt példa, de - az egy Szovjetunió kivételével -, még a szocialista országok egyikében sem történt próbálkozás. Ugyanakkor hasonló jellegű kiadványok jelennek meg napjainkban világszerte, ami a munkatársak véleménye szerint részben megkönnyíti, részben pedig megnehezíti a munkát, tehát nem kell külön hangsúlyozni azt, "hogy mekkora szükség van az erők legnagyobbfokú koncentrálására, leggazdaságosabb felhasználására, és a munkálatok korszerű, jó megalapozására."/ld. Pamlényi Ervin: A "Magyarország története" szerkesztési módszeréről Tört. Szemle, 1969. 1-2 sz. /.

A megrendezett viták publikációit élénk figyelem kísérte, de mivel egy ideje nincs mód ilyen formában a munkálatok nyomon követésére, természetesen vetődik fel az az igény, hogy tájékozódjunk ezekkel kapcsolatban. Ez az igény szülte a jelenlegi próbálkozásunkat is, és az információszerzés érdekében megpróbáltunk a legilletékesebbekhez fordulni, azokhoz, akik hivatalból foglalkoznak ezekkel a munkálatokkal, és akiknek kellő rálátásuk van a "tizkötetessel" kapcsolatos munka egészére is. Ezért vettük fel a kapcsolatot Ránki Györggyel, aki a VIII. kötet főszerkesztője, és Pach Zsigmond Pál távollétében vállalkozott arra, hogy az egész munka állásáról egy rövid tájékoztatót nyújt, továbbá Pamlényi Ervinnel, a

"Századok" felelős szerkesztőjével, aki egyben a X. kötet munkálatainak tevékeny részese, továbbá Mérei Gyulával, aki az V. kötet fő-szerkesztője. Mindhármójukhoz nagyjából a következő kérdéseket intéztük :

1./ Több éve megkezdődtek a "tízkötetes" előmunkálatai. Hogyan ítéli meg a munkálatok jelenlegi helyzetét?/Az akkori tervek szerint milyen stádiumban kellene lenniök, és milyenben vannak?/

2./ A több alkalommal megrendezett viták élénk pezsgésről tanúskodtak, irodalmuk részben nyomon követhető. A konkrét munkálatok vonatkozásában mennyire nevezhetők ezek konstruktivaknak? Egységesnek látszik-e a "tízkötetes" koncepciója?

3./ A viták során döntően jelentkezett az az igény, hogy a mű készítésekor figyelembe kell venni a hazai és a külföldi kutatások legújabb eredményeit. Ezek egy része általános érvényű problémákat vet fel /pl. a francia gazd.tört.-i iskola eredményei, a Szovjetunióban folytatott periodizációs vita tapasztalatai, stb./; míg másik része - gondoltunk itt a szomszédos országok történetírására - konkrétan is érintkezik a "tízkötetes" anyagával. Mennyiben fog ez érződni a kész munkán, és tartalmazhat-e a mű elméleteket?

4./ Véleménye szerint milyen fő problémák mutatkoznak jelenleg? A beállott szélcsend mit takar: az eredmények hasznosításának intenzív időszaka ez, avagy a munkálatok átmeneti visszaeséséről van szó?

/ Az itt közölt interjú Pamlényi Ervinnel és Ránki Györggyel az év elején, míg Mérei Gyulával néhány hónappal később készült. Ezért igyekeztünk a válaszok ma is aktuális részét kiemelni./

1./ Az eredeti tervekben az szerepelt, hogy 1975-re négy-öt kötet fog megjelenni, Ránki György véleménye szerint azonban legfeljebb egy-két kötet megjelentetéséről lehet csak szó. Szerinte az eltolódás megítélésénél figyelembe kell venni ismét azt a tényezőt, hogy ennek a próbálkozásnak nincsenek jelentősebb hagyományai hazánkban, következésképp az előkészítés munkálataiba hiba csúszott. Ugyancsak jelentősnek ítéli meg azt, hogy a munkálatokban részt vevő szakemberek egy része nem az MTA Tört. Intézetének munkatársa, így az Intézettel szemben nincs formai kötelezettségük, ezzel szemben igen jelentős, más irányú elfoglaltságuk van. A legdöntőbb-

nek mégis azt tartja, hogy a munkálatok során nagy mennyiségű probléma vetődött fel, amelynek megválaszolása nem kis energia-befektetés és időt igényelt. Ugyanakkor minden egyes kötet olyan kollektív munka, amely igen széles szerzőgárdára támaszkodik, ezért a munka összehangolása jóval nagyobb nehézségekbe ütközik. Pamlényi Ervin szerint - tekintettel arra, hogy a tényleges munkálatok csak 1967-ben indultak meg, és 1975-tel kezdődően évente 2-3 kötet fog napvilágot látni, akkor ez nem rossz eredmény. Szerinte az elmúlt időszakra két szempontból is szükség volt. Össze kellett foglalni az eddigi eredményeket és megfelelő szinten pótolni a hiányokat. Mérei Gyula még ezt az időszakot is kevésnek tartja arra, hogy a már meglevő eredmények összefoglalásán kívül a hiányosságokat is úgy pótoljuk, ahogy elvárható lenne, hiszen az új kutatások nem egy esetben új szintézist is igényelnének. Ezen óriási munka elvégzését akadályozza az is, hogy a kutatásokhoz nincs elég ember.

2./ Ránki György a lezajlott vitákat határozottan konstruktívnak tartja. Véleménye szerint a koncepció egységességének kérdése bonyolult dolog, és csak a kéziratok elkészülte után lehet erről egyértelműen nyilatkozni. Azt mindenképpen le kell szögezni, hogy az egységességet tágabb értelemben kell felfogni, hiszen ekkora szerzőgárdánál az abszolút nézetazonosság lehetetlen, bizonyos határokkal azonban biztosított a koncepció egysége a fő kérdések vonatkozásában. - Kifejezetten óvakodnunk kell azonban attól, hogy a marxista történetírást sémákra szükítsük le. A koncepcióval kapcsolatban Mérei Gyula megjegyezte, hogy mivel többféle marxizmus nem létezik, mindig a haladó erők szempontjából, az objektív érdekek oldaláról kell a problémákat megközelíteni, és ehhez mérni az állásfoglalást. A marxista alapállás megtartása mellett előfordulhatnak árnyalatnyi különbségek az egyes kérdések megítélésénél /pl. kiegyezés, Horthy-korszak, reformkor, stb. problémája/, de végül a szerkesztő feladata, hogy a következetes marxista álláspontot az egyes köteteknél érvényesítse. Jelentős probléma viszont a koncepció egységes léte miatt, hogy mivel a kötetek nem sorrendben jelennek meg, egymásra épülésük nem biztosított. Pamlényi Ervin kiemeli, hogy többszerzős kötetről van szó, ami az egységességet ugyan nem feltétlenül se-

giti elő, de a szakszerűséget mindenképpen. Általában az a véleménye, hogy a "tizskötetes" egészében véve a történetírás mai felfogását fogja tükrözni.

3./ Ránki György alapvető követelménynek tartja, hogy a különböző elméleteket a szerzőknek ismerni kell, figyelembe vételeük megítélése azonban az adott szerző feladata. Ezeket az elméleteket feltétlenül jelezni kell, főleg akkor, ha a koncepció lényegét vitatják. A VIII. kötetrel kapcsolatban például a vita az ellenforradalmi korszak megítélésével kapcsolatban bontakozott ki: alkalmazható-e rá a "fasizta" jelző vagy nem? A kötet végén lévő bibliográfia feltünteti, hogy az adott kérdéssel kapcsolatban milyen vitatott nézetek vannak. Az érvek és ellenérvek megtárgyalása kollektív munka, ehhez járul a szerző véleménye; a fölmerült szempontokat azonban semmiképp sem szabad figyelmen kívül hagyni. Mérei Gyula szerint magasabb szinten feltétlenül egyeztetni kell a véleményeket, hiszen aligha lenne szerencsés, ha például a VIII. kötet szerzőgárdája tagadná a "fasizmus" szó létjogosultságát az ellenforradalmi korszakban, a IX. kötet pedig a fasizta Horthy-korszak felszámolásával kezdődne. Pamlényi Ervin hangsúlyozta, hogy a kidolgozásnál fokozott figyelmet fordítanak az egyetemes történeti összefüggések jelzésére. Jelentős feladat a művelődéstörténet jobb kidolgozása, és általában véve leszögezhetjük, hogy minden egyes kötet jelentős előrelépés lesz az adott időszak feldolgozása tekintetében. Ami a szomszéd népek történetírását illeti, eredményeik ismerete feltétlenül szükséges, főleg az V.-VII. kötetknél, ahol a nemzetiségek történetének az eddigi legteljesebb összefoglalását igyekszünk adni.

4./ Ránki György szerint nem megtorpanásról van szó, hiszen bizonyos kötetek nagyjából elkészültek, más kötetekből pedig csak egy-egy láncszem hiányzik. Természetesen belső kötetviták vannak, melyek azonban csak akkor kerülnek nyilvánosságra, ha a teljes kézirat megérkezik; a kötetviták zártkörűek, a szerzők és a szerkesztők maguk szervezik /a viták egy része a történelmi folyóiratokban és kötetvitákban nyomon követhető./ Pamlényi Ervin látszólagosnak tartja a kérdésben említett szélcsendet, hiszen el kellett jönnie ennek az időszaknak is, ti. annak, amikor a konkrét munka folyik. Ezt azonban csak a kéziratok teljes elkészülte után lesz lehetséges lemérni. Mérei Gyula is úgy ítéli meg a helyzetet,

hogy kisebb megtorpanásokkal, de az eddigi eredmények hasznosítása folyik, az átdolgozások, a kiegészítések és a konkrét szerkesztői munka most vette igazán kezdetét.

Bodonyi Ilona
Csernus Sándor

MÉREI GYULA: STRUKTURATÖRTÉNET-KUTATÁS AZ NSZK POLGÁRI TÖRTÉNET-
IRÁSÁBAN

Az Uj- és Legujabbkori Magyar Történeti Tanszék vezetője Mérei Gyula professzor, 1974 tavaszán tartotta székfoglaló beszédét a MTA II. szekciójának közgyűlésén. Előadása megjelent a Párttörténeti Közlemények 1974. 3. 88-119. o. Tudományos munkásságának elismeréseként próbáljuk a mű kivonatos ismertetésével megbecsülésünket kifejezni.

A dolgozat első része áttekintést nyújt az NSZK polgári történetírásában érvényesülő historizmus és a strukturalizmus hiveinek ellentétéről, a kongresszusokon keresztül módosuló erőviszonyokról és a jelesebb képviselők eltérő felfogásáról. Az 1951-es marburgi kongresszuson T. Schieder által kifejtett elvektől, miszerint "közelíteni kell egymáshoz a történelmet és a szociológiát, nem pedig szembeállítani egymással a két tudományág tevékenységét. Ugyanakkor hitet tett a historizmus mellett is, mondván: a historizmus porát sohasem rázhatják le lábukról, és nem is akarhatják." Az 1967-es freiburgi konferencián bekövetkezett hangsúlyeltolódás a strukturatörténet-kutatás hiveinek javára. Az 1970-es kölni kongresszuson már "senki sem lép fel a német historizmus hagyományos formáinak védelmében." Ugyanakkor "valamiféle nyugtalanság, rossz közérzet, bizonytalanság volt érezhető éppen az elméleti és módszertani kérdések terén, feltehetően és nem utolsósorban amiatt is, mert a nyugatnémet oktatási reform tervei történetiség és történelem-ellenességükkel kérdéssé tették magának a történelem oktatásának a helyzetét is."

A rossz közérzet objektív indítéka az, "hogy a polgári társadalom immár nem egyetlen lehetséges társadalom, sőt az sem kizárt, állapítja meg Carr, hogy nincs jövője. A polgári történészek túlnyomó többsége azonban ez utóbbit az NSZK-ban is, másutt is legfőljebb csak ösztönösen, homályosan sejti meg. A különböző, az ipari társadalom képétől a permanens átmenet történelmi szükségszerűségét hirdetőikig terjedő problémáinak bemutatása után kritikai állásfoglalás következik: "a történelmi folyamat objektív alakulásának következtében és világnézeti okokból kifolyólag a polgári társadalomtudomány nem képes kielégítő mértékben ellátni a tőkés társadalomban rá váró ideológiai funkciót."

A történelmi folyamat alakulásának hatása a történelemírásra szintén két ellentétes felfogású tábor kialakulásához vezetett. J. Mommsen szerint "a modern történelemtudomány csak akkor töltheti be feladatát, ha számbaveszi az ipari tömegtársadalom létrejötté által teremtett helyzetet, és az eddiginél jóval több figyelmet szentel a kollektív jelenségek történetének, a belőlük fakadó, az egyén szabad választását korlátozó tendenciáknak." A következtetések azonos objektív kiindulási alapról is eltérő eredményeket hoznak létre, ráadásul a szocialista világ léte, a felszabadult gyarmatok embermillióinak történelemformáló szerepe is egyre nagyobb teret nyer, és ezt a kényszerű felismerést a történelemírásban mint a planetáris jellegű világtörténelem ismérveként foghatjuk föl.

A világrendszer léte, a marxista ideológiai "kihívás" ellen törvényszerűen csak a marxizmus alapos ismerői vehették fel, a siker halvány reményével a küzdelmet. Nem véletlen a 60-as évek nyugati értelmiségének érdeklődése, a marxista művek eredetiben történő tanulmányozása. Egyes nyugati közgazdászok Marx életművét mint a közgazdaságtudomány legmagasabb fokát ismerik el, azonban "azon fáradoznak, hogy elválasszák Marxot, a tudóst Marxtól, a forradalmártól." A legtöbb nyugatnémet történész azonban elutasítja a marxizmust. Legyőzéséért folytatott küzdelmük ideológiai alátámasztásáért fordulnak az ipari társadalom elméletéhez. /W. F. Ogburn, R. Aron/

Wehler az "ipari társadalom elmélet politikai pluralizmusát hirdető felfogásának érvényesítését követeli a történettudományban is." A szerző megállapítja tehát, hogy Wehler "elkötelezettje a

polgári demokrácia állammonopolista kapitalizmus viszonyai között lehetséges rendjének." A minőségi különbséget igyekeznek kiküszöbölni a polgári és a szocialista forradalom között, mindenekelőtt csupán a technikai haladás eredményeként bekövetkezett formaváltás megjelenési formájaként fogva fel. A világtörténelem változásainak bizonyos objektív indítékokból történő felismerése indította arra őket, "hogy figyelmüket a strukturális elemzésen nyugvó társadalomtörténet-kutatásra irányítsák. Az utóbbi években különböző oldalról hangzott el az a követelés, hogy a történelemtudományban szenteljének nagyobb teret a társadalomtörténetnek." Ez természetesen maga után vonja a modern szociológia segítségének igénybevételét, Wagner szerint "az emberiség számtalan elkerülhetetlen kollektivizálási folyamat sodrában él."

Igy érthető, az ilyen irányú kutatások és történelemfelfogásuk más ismeretelméleti megközelítést is igényel. "Az útkeresésnek egyik velejárója, hogy tisztán scientista, be nem vallottan bár, de részben mégis neopozitivistá ihletésű, burkoltan idealista nézetek mellett a neopozitivismus szubjektivistá, nyíltan idealista, álscientista irányzatainak hatásai is észlelhetők." Sok esetben a Max Weber által képviselt nézetek továbbélése figyelhető meg. A nyugatnémet történelemírók másik csoportja a neopozitivismus követőiként ugyan, de nyíltan idealista lendülettel közelít az elmélet kérdéséhez. Borchardt szerint "a történelemtudományban explicit formulázott hipotézisrendszerek segítségével sokkal nagyobb mértékben kell keresni a magyarázatot, mint eddig, és ebben a tekintetben is követni kell a többi társadalomtudományt." Több más kutató szerint is a történelem egyik fő feladata a gazdag következményekkel járó határösszefüggések feltárása. Schieder szerint "a struktúra fogalmának bevezetése minden tudományban újból közelebb hozza egymáshoz az ember és a természet világát, és eszközt ad kezünkbe a természettudományi és a szellemtudományi jelenségek egységes megjelölésére." Az inductív kísérleti kutatás és az elméleti kutatás kölcsönös viszonya sok vonatkozásban nyújt összehasonlítási lehetőséget a magasabb általánosítási szintű összefüggések levezetésére. Az Annales-kör szemléletmódja és a strukturátörténet-kutatás, társadalomtörténet-írás viszonyának elemzése után a szerző igazolja, hogyan tesznek kísérletet a hagyományos német individualizáló és az

Annales-kör objektivistá strukturális nézőpontjának az összeegyeztetésére. Az Annales-kör történelemszemlélete körül kibontakozott vélemények közül nem egy hangsúlyozza, hogy "A történetkutatás módszerét hozzá kell igazítani a történeti strukturák és hatásösszefüggések vizsgálatának szükségleteihez. Történelem, szociológia, közgazdaságtan, filozófia együttes munkájára van szükség - emel szót Conze az interdiszciplináris kutatások mellett."

A struktúra szó fogalmának megítélésénél is előfordulnak kisebb-nagyobb nézeteltérések. Schieder az Annales-kör érdemeinek elismerése mellett fenntartja ellenvéleményét például a porosz birodalom fennmaradásának kérdésében, melynek megítélésénél egyrészt a strukturális erő hatását, másrészt Bismarck nagyszerű egyéniségének történelemformáló erejét próbálják bizonyítani. "Schieder hangsúlyozza ugyan a rokon társadalomtudományoktól átvett struktúra fogalom nélkülözhetetlenségét a történelemtudományban, de rögtön hozzáteszi, hogy csak a minden determinista vonástól megtisztított struktúra fogalom hasznosítható sokféle módon a történettudományban. A strukturát nem tekinti objektív létezőnek, hanem az alkotó egyén tudatos tevékenysége eredményének." Ugy látja, hogy a társadalmi strukturákat kollektív létezőként tüntették fel és ezáltal egy új ontológiát teremtettek. Ezen keresztül érvényesül a Weber által kifejtett koncepció továbbélése is: "Weber mint ismeretes, a gazdasági törvényeket ideáltípusos konstrukcióknak nevezte, amelyek csupán a társadalmi cselekvések bizonyos tényállás esetén várható menetére vonatkozó, megfigyelésre támaszkodó, tipikus valószínűségek."

Bár elismerte az alap és felépítmény kölcsönhatását, de tagadta az alap meghatározó szerepét kapcsolatukban.

Ezután a cikk kifejti, hogy a nyugatnémet történetírás egyes alakjai hogyan alkalmazzák az ideáltípus-elméletet, hogyan kerülnek sokszor szembe egymással a helyes Max Weber-i interpretáció jogát maguknak fenntartva. Megismerjük Schieder, Hans Mommsen álláspontját és Lütge módszerbeli pluralizmus alkalmazását, majd Bosl véleményét, mely szerint "a történeti elemzéseknek nincs objektív jellegük, a fogalmak nem a valóság fogalmi tükröződései, hanem a konkrét időhöz kötött szubjektív értelmezés tárgyai. A módszerbeli pluralizmus tényező- és kölcsönhatás-elmélete a kölcsönhatást kizárólagos elv rangjára emeli."

Ezzel együtt lehetetlenné válik a változás, a jelenkor problémáinak, célszerű irányának megjelölése. A formák mögött elsikkad a tartalom, az igazi összefüggések feltárása hiányzik.

A cikk zárszava: "A valóság mai eszközeinkkel mérhető teljességének, a történeti folyamat lényegének, végső mozgatójának átfogó, egyetemes érvényű megismerése a csupán részjelenségek analizisébe elmerülő scientista, a neopozitivizmuséhoz hasonló metodológiával és szemlélettel nem érhető el. A társadalomtudományok polgári művelőinek egy része ebből következően ösztönösen megérzi, hogy nem tud kielégítő választ adni a leglényegesebb kérdésekre, és így valójában nem képes egyenértékűen megfelelni a tőkés társadalomra váró funkcióknak. Mindenekelőtt ebből fakad a társadalomtudósok jelentős hányadánál, köztük a nyugatnémet polgári történészeknél is fellépő rossz közérzet, bizonytalanság."

Erőnköz és terjedelmünkhöz mért kivonatolásunk természetesen nem helyettesítheti a székfoglaló előadás teljes ismeretét, sőt épp megismerésére szeretnénk buzdítani. Az a tudományos elismerés, melyben Mérei professzor a JATE BTK Történelem Szekciójának oktatói közül először részesült, mindannyiunk fokozott feladatává teszi munkásságának mélyebb megismerését, hisz tevékenységének nagy részét egyetemünkön fejtette ki.

Ennek reményében, tiszteletünket tolmácsolva szeretettel gratulálunk, és további sikereket kívánunk a BTK történelem szakos hallgatóinak nevében.

Harci Tibor

ERDEI FERENC
USZOTT A BUDA-
TATÁRJA TÁRSASÁ-
GALB, EN NEM
ARADT A FÜZÜ-
NOMER DOKUM-
ENTÁRJA
BUDA.

1970. évi 11.
1970. 11. 11.

Erdei Ferenc

LÁSZLÓ GYULA: ERDEI FERENC

DIÁKKÖREINKRŐL JELENTJÜK

A FILOZÓFIA DIÁKKÖRRŐL...

A diákkör egyetemünk régóta működő, nagy hagyományú diákkörei közé tartozik. Sajátos vonás a diákkör történetében, hogy tevékenységének intenzitása hullámzó jellegű. A 60-as években tarthattunk számon nagyobb fellendülést, élénk diákköri életet, számottevő teljesítményeket. Számunkra különösen figyelemre méltó, hogy az utóbbi időben szintén hasonló fellendülésnek lehetünk tanúi. Természetesen ez a folyamat csak akkor teljeseedik ki, ha nem maradunk kívülálló megfigyelők, hanem tevékeny munkásként válunk részeseivé. A diákköri munka ugyanis - ígéretei és jelentős teljesítményei ellenére - nem problémamentes. Mostani eredményeit elsősorban a kiemelkedő egyéni munka jellemzi: a diákkör mint közösség tevékenysége ehhez képest nem elég összehangolt. Ez részben természetszerű nehézségekből adódik. Bármiféle komolyabb filozófiai munka hosszas előtanulmányokat, nagyfoku olvasottságot követel. Ez pedig nemcsak energiát, kitartó munkát, hanem időt is követel, amíg az érdeklődőből az adott téma biztos ismerője válik. Másrészt problémaként jelentkezik a tagság érdeklődési körének sokfélesége. Ez azonban csak részben nehézség, akadály. Megvan a lehetőségünk, hogy épp e heterogénitást használjuk fel egységesebb, jobb diákköri közösség kialakításában. Hiszen egymástól nemcsak kitartást, munkafegyelmet tanulhatunk, hanem a gondolkodás, problémamegoldás módszereit is. Nem szólva arról, - s épp ez a filozófiai tanulmányok másik "nehézsége" - hogy a látszólag specializálódott területek sokféle szálon függnék össze más szakterületekkel. Szükségünk van tehát egymás segítségére. Akadályainkat, nehézségeinket így maguk ellen fordíthatjuk, s segítségül hívhatjuk saját érdekünkben.

Ennek alapján elképzeléseink a következők: Továbbra is megmarad az erősen specializálódott egyéni munka, de egyúttal biztosítani szeretnénk, hogy mindenki figyelemmel kísérhesse az aktuálisan felmerült filozófiai problémákat, a könyvtermést, amelynek számontartása így szintén a diákkör egyik fontos feladata lesz. Vállalkozásunkhoz - a feladat nagysága miatt - természetesen oktatói

segítséget kapunk. Munkánkban azonban jelenleg csak kislétszámú intenzíven dolgozó közösségre támaszkodhatunk. Szeretnénk, ha az I.-II. évfolyamok is bekapcsolódnának a diákköri munkába, s a felsőbb évfolyamokról azok, akik nem figyeltek volna fel a diákkör tevékenységére, s az általa nyújtott lehetőségekre.

Terveink a közeljövőben - mint említettem - a sokféle érdeklődés jegyében állnak. Dolgozatokat várhatunk ebben a félévben az új baloldali ideológiájáról, Garaudy-ról, Lukács Györgyről, a vallástörténet, szociológia tárgyköréből, a személyiségelmélet, filozófiai antropológia kérdéseiről, a strukturalizmus problémájáról. Munkánkat most megszabja az OTDK-ra való készülés, természetesen azonban helye van - a munkájukat most kezdők esetében - hosszabb készülődésnek is. A filozófiai tanulmányok időigényes volta miatt ezért a belső építkezésről való időszakos beszámolás, egy-egy újonnan elolvasott könyv bemutatása az előadót érdeklő témából szintén terveink közé tartozik.

A diákkör eddigi eredményei mindenképpen köteleznek, mind az időigényesebb önképzés, mind dolgozataink színvonala tekintetében. Az 1973. áprilisában Debrecenben tartott Országos Diákköri Konferencián a marxizmus-leninizmus szekcióban Csejtei Dezső: Hegel az ázsiai termelési módra épülő társadalmakról c. dolgozatával kiemelt díjat kapott, Dékány András pedig "A sarthe-i egzisztencializmus humanizmusáról" c. dolgozatáért dicséretben részesült. Csejtei Dezső dolgozata átdolgozott formában megjelent a Világosság 1974. márciusi számában. Mivel dolgozatát az AETAS I. száma már közölte, itt csak Dékány András dolgozatának kivonatát mutatjuk be.

Szeretettel várjuk a filozófia iránt érdeklődőket, valamennyiüknek jó munkát kívánunk!

Béresi Csilla
a Filozófia Diákkör titkára

ADALEKOK A MODERN IRRACIONALIZMUS KELETKEZÉSÉHEZ

A dolgozat - pusztán néhány összefüggés kiemelésére szorítkozva -

arra a kérdésre próbál választ adni, hogy a XIX. század első felének egyes filozófiai irányzatai mennyiben anticipálják azokat a tendenciákat, melyek általánossá csak századunk polgári filozófiáiban válnak, s melyek saját korukban még csak mintegy "előrefordított anakronizmus"-ként jelentkeztek. Ezek a későbbi fejlődést előlegező tendenciák szorosán kapcsolódnak a korszak fő szellemi meghatározójához, a klasszikus német filozófiához. Az elméleti gondolat tartalmak eme közeli kapcsolata viszont maga után vonja a klasszikus német filozófia fejlődéstörténetének némiképp árnyaltabb, differenciáltabb értékelését is, azt ti., hogy a klasszikus német filozófia fejlődése korántsem olyan töretlen és egyenesvonalú, mint ahogy azt néhány filozófiatörténeti kézikönyv állítja, hanem annál jóval ellentmondásosabb, bonyolultabb. Ez a kettősség Fichte filozófiájában is megfigyelhető, akinek néhány gondolata átformálva bár, de termékenyítően hatott a német romantikára; Schelling pályafutása már önmagában is ezen ellentmondásos gondolatfejlődés bizonyítékának tekinthető; a hegeli rendszerben rejlő belső ellentmondások egyes oldalainak önállósodása pedig a hegeli filozófia "utóéletében" figyelhető meg. Azonban a legjobb példát Kant filozófiája kínálja, amely szemléletesen mutatja, hogy a klasszikus német filozófia fejlődésének kezdete néhány vonatkozásban egybeesik bomlásának kezdetével, tehát a felbomlás a kezdettel együtt tétéleződik.

A kanti filozófiában lehetőség szerint rejlő kettősség egyik oldalának valóságossá tevését Hegel, a másikat pedig Schopenhauer végzi el, aki a klasszikus német filozófia tetőpontját jelentő hegeli filozófia kritikája végett a kiindulópontához, azaz Kanthoz tér vissza, tehát gyakorlatilag sokkal korábban megvalósítja az Otto Liebmann által az 1860-as években kiadott "Vissza Kanthoz!" jelszót. Azonban esetében nem egyszerű Kant-ujraértelmezésről van szó, hanem annak gyökeres átalakításáról, irracionálisztikus "továbbfejlesztéséről". Ennek eredményeképp méginkább elkülöníti a jelenség - és lényegvilág kanti szétválasztását, amely egyfelől a jelenségszféra Berkeley-hez visszanyuló szubjektíválásában, másfelől a kanti magánvaló irracionálisztikusában mutatkozik meg. A fogalmi gondolkodáson inneni és az azon túli szférák előtérbe helyezésével kizárja magát az értelem közegében jelenlevő fogalmi megismerés lehetőségét, te-

hát épp azt a területet, melyet Hegel Kant kapcsán "a kanti filozófia egyik legszebb oldalaként" jellemzett. Vagyis teljessé válik a jelenség és lényeg kettéválasztása, melyek immár mint képzet és akarat tételeződnek. Rendkívül elvontan vázolja Schopenhauer filozófiája jelenti tehát a kanti filozófia felhasználásának egyik módját, míg a másik megoldást a hegeli filozófia kínálja, amely a lényeg racionalizálásával azt a fogalmi megragadás számára elérhetővé teszi, s ezzel megszünteti lényeg és jelenség kettéválasztását, azaz magát a kanti magánvalót.

A dolgozat végül röviden érinti Kierkegaard filozófiájának néhány kérdését, amely negative kapcsolódik a klasszikus német filozófiához, ti. a késői Schelling és a hegeli rendszer kritikájával. Mindössze egy mozzanatnak - az egyén és közösség viszonyának - kiemelésére szoritkozva megállapítható, hogy Kierkegaard részben joggal helyezi az egyént filozófiája középpontjába, hiszen ismeretes, hogy az egyének a különböző természetadta közösségek alóli emancipálódása épp a polgári társadalom kialakulásával fejeződött be, viszont a kapitalizmus csak negatív értelemben tételezi az egyén egyetemességét mindent meghatározó közösségként. Hegel megoldása egyén és közösség szintézisének megteremtésére joggal váltotta ki mind Marx, mind pedig Kierkegaard Hegel-bírálatát, melyet az előbbi "A hegeli államjog kritikája"-ban fejtett ki, az utóbbi pedig stádiumelméletében hangsúlyozta egyén és közösség harmonikus egységének elvi megteremthetlenségét, melyet azonban a hegeli historizmus elvetésével komikussá vetit. Kierkegaard egyéne az esztétikai, majd az etikai stádium után - mely utóbbi kétségbeesett kísérlet egyén és nem szintézisének megvalósítására - átlendül a vallási stádiumba. Ám ez legalább annyira megszünteti a szó szoros értelmében vett vallást, mint amennyire megtartja azt, paradox vallásosság, melyet Lukács György találóan nevezett "vallásos ateizmus"-nak. Épp ez a mozzanat az, ahol tullép kora irracionális indíttatású filozófiáin /pl. a késői Schellingén/ és eme ujszerűen értelmezett vallásosság az oka filozófiája XX. századi reneszánszának, és egyik titka mai népszerűségének.

A SARTRE-I EGZISZTENCIALIZMUS HUMANIZMUSÁRÓL

A dolgozat Jean-Paul Sartre-nak 1946-ban, Az egzisztencializmus-humanizmus című kis filozófiai tanulmányában közzétett fejtegetéseit nyomonkövetve arra igyekszik rámutatni, hogy a sartre-i egzisztencializmus is azon filozófiák sorába tartozik, melyek az emberiséget - Lukács György gondolatát idézve - , kizárólagos, metafizikus ellentétbe állítják " az emberi vonatkozások konkrét formáival ". Ennek a törekvésnek a " humanizmusa " az egyedi szubjektivitást helyezi a filozófiai kutatások középpontjába, ám ugyanakkor leválasztja az egyént az őt reálisan alkotó társadalmi viszonyokról. A sartre-i filozófia is a szubjektív idealizmus egyik modern kifejezési formája.

A dolgozat legelsősorban annak bemutatását tekinti céljának, hogy, noha a sartre-i elmélet a közvetlen valóságban többé-kevésbé helyesen megfigyelt jelenségekre igyekszik felépíteni érvelését, mégis mindig tisztán spekulatív, önmagukban is ellentmondásos eredményekhez jut. Ennek legfőbb magyarázata abban kereshető, hogy Sartre az ember egyéni életének néhány - viszonylagosan reális - mozzanatát módszertanilag megengedhetetlenül eltorzítja. Például a filozófiája központi magvát alkotó szabadság-elméletet.

A dolgozat tehát arra igyekszik rávilágítani, hogy Sartre filozófiájának még a valóban értékes, pozitív elemei is pontosan az ellenkezőjükre fordulnak, és így az általa meghirdetett humanizmus magából az egzisztencializmus lényegéből adódóan teljesen illuzórikussá válik.

Dékány András

A fenti összefoglaló a XI. OTDK marxizmus-leninizmus szekciójának programja című kiadványban / Debrecen, 1973 /, annak 46. oldalán jelent meg. / Szerk. /

EGY FILOZÓFIATÖRTÉNET MARGÓJÁRA

Az emberi gondolkodás fejlődéstörténetét áttekintő, a Védáktól Wittgensteinig alcímet inkább csak szimbolikus értelemben viselő rövid filozófiatörténet látott napvilágot a közelmúltban. Mielőtt néhány, a műre vonatkozó megjegyzést tennénk, talán nem felesleges, ha egy-két mondatban - értékitélettől itt sem függetlenül - ismer-tetjük a könyv szerkezeti felépítését.

Megítélésünk szerint a szerzők igen szerencsés megoldást vá-lasztottak, mikor a társadalmi totalitás egyik gondolati mozzana-taként meghatározható filozófiatörténet előtt rövid áttekintést adnak az emberiség kialakulásáról és a társadalom fejlődésének fő szakaszairól, legáltalánosabb vonásairól. Evázlatos ismertetés mintegy anticipálja azon szándékukat, hogy az emberiség valóságos történelmének szellemi vetületét jelentő filozófia tárgyalása során a korábbi filozófiatörténeti művektől eltérően kontinuitás és diszkontinuitás dialektikus egységében az előbbi összetevő is valós értékének megfelelő hangsúlyt kapjon. Ezen tulmenően az em-beriség fejlődéséről szóló, korántsem rosszalló értelemben vett nagyvonalu, hanem ellenkezőleg, annak leglényegesebb összefüggé-seit kiemelő történelmi bevezető a marxi módon felfogott társada-lomelmélet igen jó interpretálásának tekinthető. Előlegezi azt a tervüket, hogy a filozófia fejlődését e társadalmi történetfelfo-gásba ágyazottan rajzolják meg. A szerzők sokoldalú, differenci-ált szemléletét mutatja, hogy a történelmen végighuzódó osztály-harc hangsúlyozása mellett helyet kapnak a korábban kissé háttér-be szorított olyan kategóriák is, mint pl. a véletlen, a válasz-tás, stb., melyek egyoldalú mellőzése óhatatlanul fatalisztikus jelleget kölcsönözne az emberiség fejlődésének, különösen annak korai szakaszaiban.

Rátérve a könyv tulajdonképpeni lényegére, úgy véljük, szinte felesleges a témából adódó nehézségekre felhívni a figyelmet, amit A Védáktól Wittgensteinig alcím mindennél jobban sugall. Mindössze arra utalnánk, hogy a fő nehézséget ez esetben nem is az anyag ön-magában szinte határtalan nagysága jelenti, hanem az, hogy lehet-séges-e egyáltalán ennek a hatalmas gondolatmennyiségnek ennyire tömör összefoglalása? Vajon a gondolati totalitás, a filozófiai

"minden" megragadására irányuló igény nem készíti-e a szerzőket objektíve oly mérvű általánosításokra, melyek során a szubjektív szándék megvalósulása önmaga ellentétébe átcsapva a tulabsztrahált "semmit" eredményezi? Nos, a kérdés rögtön megválaszolható: nemcsak hogy egyáltalán lehet ilyen tömör összegzést adni, hanem az írói szándéknak megfelelően, azt konzekvensen végigvive jó összefoglalót is lehet készíteni, melyre kitűnő példát épp e kötet nyújt. A szerzők az előszóban megadott célt - melyet rövid filozófiatörténeti bevezetesként jelölnek ki - véleményünk szerint sikeresen valósították meg. A mű jellegéből és a téma természetéből következő gondolatkeretet megfelelően töltötték ki, elkerülve ezzel a fentebb említett kettős negatív alternatívát, vagyis a leglényegesebb összefüggések felmutatására szorítókozó tárgyalásmód és az ennek látszólag ellentétét jelentő konkrétabb fejtegetések itt kölcsönösen kiegészítik egymást. Igen nagy szerepet játszik ebben a szó szoros értelmében vett belső történetiség, amely oly módon szünteti meg a filozófiai rendszerek egymásra épülő gondolatfolyamatának látszólagos önfejlődését, hogy egyben meg is őrzi azt, amennyiben a filozófiát a társadalmi haladás ellentmondásosságában is folyamatos általánosságának mozzanatává teszi.

E rövid összefoglaló - ahogy a szerzők maguk is kiemelik - hézagpótló célzattal készült. Hézagpótló abban az értelemben, hogy mindezideig nélkülöztünk egy olyan filozófiatörténetet, amely - szemben a korábbi, főleg szűkebb szakmai körök számára készült művekkel - széles tömegek számára közvetíti a filozófiai gondolkodás fejlődésének leglényegesebb összefüggéseit. E népszerűsítő célzat önmagában is jelentős érdemét növeli, hogy az ismeretterjesztés nem vonta maga után a tudományos színvonal devalválódását. Népszerűsítés és tudományosság ilyen formában történt összekapcsolásában a szerzők stilusa, mint közvetítő közeg, lényeges, ha ugyan nem kizárólagos szerepet játszik. A filozófia fogalmi apparátusának e gondolati bűvös körből való kiszabadítása, maguknak a gondolatoknak sokak számára közérthető, oldott stilusban történő újrafogalmazása úgy, hogy azok eredeti gazdagságukat megőrizték - a kötet nagy előnyére válik. Emellett feltétlenül ki kell emelnünk azt, hogy a könyv nem pusztán explanatív jellegű: a filozófiai koncepció ismertetése együttjár azok kritikai értékelésével,

anélkül azonban, hogy ez háttérbe szorítaná az ismertetés elsőlegességét.

Ugy véljük, igen hasznos, és a filozófia iránt érdeklődők számára elméleti kiindulópontként is számbajövő kötetet vesz kezébe az, aki e kalauz segítségével kívánja bejárni az emberiség gondolatokban kifejezett fejlődését, kezdve a Védáktól egészen Wittgensteinig.

Csejtei Dezső

EGY KIÁLLÍTÁS - ÉS AMI MÖGÖTTE VAN

A Bölcsészettudományi Kar épületének harmadik emeletén, az Ókortörténeti és Régészeti Tanszék folyosóján 1974 februárjától új régészeti kiállítást láthatnak az arra járók. Elődje, az 50-es években néhai Lehel Tanár Ur által rendezett kiállítás az akkor szokásos módon a paleolitikumtól a magyar középkorig /a tanszéki gyűjtemény anyaga mellett főleg másolatokra támaszkodva/ mutatta be az európai régészet fontosabb leleteit. A kiállításrendezés eme elvi alapján ma már nem is vitatkozunk, túlhaladott módszer. Igaz, a hallgatóságnak szemléltetés céljaira nem lett volna a legrosszabb, de ... gondozni senki sem gondozta, egyre kopott /tárgyak is tűntek el belőle/, s végül a Régészeti Diákkör elhatározta, hogy felujítja. Ez a felujítás természetesen jóval több kellett, hogy legyen, mint egyszerű portörletés; hiszen már a rendezés első pillanataiban kiderült, hogy az érintett tanszéken még az oktatók sem tudják, milyen leletek találhatóak a Tanszéki Gyűjteményben. Első lépésként tehát /ez még 1968-ban történt/ Ecsedy István és Maráz Borbála tanszéki pályamunka formájában részletesen leírták az anyagot / A JATE Ókortörténeti és Régészeti Intézete Archeológiai Gyűjteményének leírása, Szeged 1968/. A következő lépésre egy nemzedékkel később került sor: 1970 őszén a Diákkör lebontotta a régi kiállítást, az erre-arra tárolt leleteknek a régi leltárkönyv tételeivel való azonosítása után - a körülményekhez képest - hozzáférhető raktári rend jött létre. Ebből a raktári ál-

lapotból aztán játszi könnyedséggel -négy félév alatt - ismét egy újabb generáció válogatta ki azt az anyagot, melyet kiállíthatónak véltünk. Pedig akkor még nem is tudtuk, hogy mi lesz a fő kiállítási vezérelv. Azt hamar eldöntöttük, hogy csak eredeti tárgyakat állítunk ki - ez már önmagában bizonyos szelekciót jelentett s lehatárolta a bemutatandó történelmi időszakokat is. Miután felfedeztük, hogy az Intézet 1945_x előtti iratanyaga a Csongrád megyei Levéltárban hozzáférhető, ott kezdtünk szorgos buvárkodáshoz, aminek meglepő eredménye lett: rábukkantunk a Tanszék oktatóinak levelezésére, melyből széles ásató- és leletbejelentő-hálózatot kiépítő tevékenység képe bontakozott ki. Szerencsések voltunk még abban is, hogy a JATE 50 éves jubileumára megjelent az Egyetemi Almanach, melyben felleltük az Intézet és oktatói olyan adatait, melyekhez egyébként igen nehezen, vagy egyáltalán nem férhettünk volna hozzá. Kialakulhatott tehát leendő kiállításunk tematikája és forgatókönyve: mutassuk be az Intézet régészeti tevékenységét a rendelkezésünkre álló régészeti leletanyag, publikációk és irattári anyag alapján.

Dolgunk így sem volt könnyű, aminek oka elsősorban a rendelkezésünkre álló régészeti leletanyag volt. Hires és fontos ásatásokból alig találtunk leleteket, míg más, kevésbé fontos lelőhelyről többszáz cseréptöredéket mutathattunk volna be. A forgatókönyv hosszas kinlódás után mégis megszületett, s ekkor /1973 tavasza/ már csak a megvalósítás volt hátra.

Igen ám, de... köztudott, hogy mindenhez pénz kell. Hiába a lelkesedés, ha a festék drága. A vitrinekben a leletanyag is szebben mutatna, ha belső világítást készíthetnénk! /Elég csak a bánkoti sir csodás ezüstcsüngőit megtekinteni a félárnyékban, hogy bárki igazat adhasson./ Az anyagi határok miatt végül is a régi vitrinekhez és a meglevő mennyezetvilágításhoz kellett terveznünk a kiállítást. /Sajnos még arra sem volt mód, hogy a vitrinek és a folyosón levő egyéb szekrények sorrendjét a kiállítás tematikájának megfelelően felcserélhessük! / A Tanszék szerencsénkre többször is mélyen a zsebébe nyult /köszönet érte! - s a Múzeumnak is, az in stalláció elkészítésében nyújtott segítségért/, s így aztán az 1973/74. tanév első félévét már frissen festett vitrinek várták /akik emlékeznek még rá, tudják, hogy szin pompájuk leginkább egy

konyhabutor-kiállításra emlékeztetett/.

No, de október vége felé végre elemi erővel tört ki a kiállításrendezés! A folyosóra nyíló oktatói szobák tulajdonosai a megmondható, hogy milyen lelkesen, a legnagyobb zajtól sem rettenve vissza, tologattuk a szekrényeket, fúrtunk, faragtunk, kalapáltunk- bizony, igen gyakran késő éjszakáig. Utólag végiggondolva a dolgot, ez bizony derekas, igazi közös diákköri munka volt. A frissen restaurált anyag /Saliga László és Fekete Lajosné restaurátorokat illeti érte köszönet/ szinte napok alatt került fel a vitrinek falára /jórészt Márffy János és Pál László múzeumi kiállításrendezők társadalmi munkájában/, s a kiállítás 1974 februárjára teljes pompájában ragyogott. Igaz, nem sokáig, hiszen csak ekkor került sor a folyosó festésére /gyors bontás, majd újabb rendezés/, de azt is átvészelte valahogy. Így aztán-tiszta folyosón tiszta/?/ vitrinekben áll egy új kiállítás, mely sokaknak máris szívéhez nőtt. /Olyannyira, hogy egy elsőéves hallgató a nagy vizsgalásban beleült az egyik vitrin üvegébe - összetörve az alatta levő leleteket is./

Végül is mi az, amit ez a kiállítás bemutat?

Először is az Intézet rövid történetét, főleg ásatásainak tükrében. Az Egyetem Szegedre költözésekor "az Intézet ... mindössze egy íróasztalból és 5-6 könyvből állott, melyeknek a Klasszika-Filológiai Intézet adott ideiglenes hajlékot a maga szűk helyiségében" - írta Buday Árpád, az első Tanszékvezető 1935-ben. Ez az Intézet egyre fejlődött, s tudj' Isten, mi módon, de a II. világháború előtti magyar régészet egyik legjelentősebb /a világ legnevesebb régészeivel, intézményeivel szoros kapcsolatban álló/ iskolájává vált. Egykori oktatói és hallgatói még ma is kulcsfontosságú pozíciókat töltenek be a tudományos életben /nekik állít emléket első vitrinünk/. Az első évek pedig igen nehezen teltek. A szemléltetés céljait szolgáló tanulmányi gyűjteményt Budayék gyakorlatilag az ország legkülönbözőbb részeiről koldulták össze. Ez az anyag /2-3. vitrin/ igen értékes és egyben érdekes is, sajnálatos, hogy pontos lelőköri körülményeiről általában nincs tudomásunk.

A Tanszék saját ásatásainak válogatott anyagát a 4-7. vitrinekben állítottuk ki. Ásatásszervezés szempontjából igen érdekesek a bökényi ásatás dokumentumai; a leletanyag viszont a kisapostagiak-

kal egyetemben részben elkallódott, részben más intézetbe került, részben azonosításra vár. Az 1929-től rendszeresen folytatott Hódmezővásárhely környéki ásatások /Banner J./ anyagából alig van Szegeden, de a Tikosról /Roska M. ásatása/ származó anyaggal együtt jól szemléltetik az alföldi kora-neolitikum diszitőművészetét. Említésre érdemesek a bánkúti és ószentiváni honfoglaláskori női ruhadiszek; a békéscsaba-fényesi és a szőregi La Tène- és szkitakori leleteknek pedig a helyi őslakosság és a beáramló új etnikum keveredése szempontjából van nagy fontossága. Az utolsó vitrinekben a Dél-Alföld réz- és bronzkora szempontjából oly fontos ószentiváni leletek láthatók. Az egyes későneolitikus és koraréz-kori csoportok egymásba fejlődése az edényformákról is jól leolvasható, hasonló a helyzet a kora- és középbronzkori anyag esetében is. Az ószentiváni sírok kisebb leletei /elsősorban a kagyló- és csiga-nyakláncok, ékszerek/ a lakosság déli eredetére utalnak.

Az Intézet-történet rövid bemutatása mellett kiállításunk másik /bevallott-bevallatlan/ célja igen egyszerű, gyakorlati jellegű: főleg az I. éves történelem szakos hallgatók számára konkrét illusztrációs anyagot nyújtani őstörténeti tanulmányaikhoz. Valamennyien ismerjük az elsőéves jegyzeteket, melyekből bizony alig-alig lehet megtanulni /holott kollokvium és szigorlat anyaga/ a csipettdiszes kerámiát, a babos karpereceket, a pávaszemes gyöngyöket, stb. Ha valaki nyitott szemmel nézi a vitrineket, talán azonosítani tudja tanulmányai egy-egy részét a kiállított tárgyakkal.

S akkor elértük célunkat.

ifj. Kürti Béla

És így történt, hogy
az utolsó napján
a társaság a kávé-
házban ült. A tá-
rsaságban, amely
László Gyula, a
László Gyula

Budapest, 1977. május
László Gyula

És így történt, hogy
az utolsó napján
a társaság a kávé-
házban ült. A tá-
rsaságban, amely
László Gyula, a
László Gyula

LÁSZLÓ GYULA : HAJDU PÉTER

DIÁKKÖRI FÓRUM

DIÁKKÖRI KONFERENCIA 1974. SZEGED

Az 1974-es TDK sok kellemes meglepetést tartogatott, azonban néhány probléma is felmerült, amik mellett nem szabad szó nélkül elmennünk. Hogy mi lenne a megszívlelendő az elkövetkezendő időkre, erről beszél Dr. Róna-Tas András egyetemi tanár, a konferencia főszervezője:

- A dolgozatok időben készüljenek el, különben nem várhatjuk azt, hogy vita alakuljon ki a felolvasás után. Különösen jó vitákról is beszámolhatunk, de még többet és még színvonalasabbakat is hallgathattunk volna, ha a dolgozatokat nem az utolsó pillanatban adják le. Ellenkező esetben néhány példányt az intézeti könyvtárakban hozzáférhetővé tettünk volna az érdeklődők számára. És nem utolsósorban, korreferátumokat is készíthettek volna a hallgatók.

Azt a következtetést is levonhatjuk, hogy milyen rosszul osztják be a hallgatók az idejüket. Nem tudják felmérni, hogy mennyi idő szükséges a dolgozatok megírásához. Egyes munkákról szinte ordított, hogy az utolsó éjszaka készültek el.

Baj volt a témaválasztással is. Néhány munka eleve ismert kérdéseket dolgozott fel, a szakember számára nem volt világos, hogy mi bennük az új. De Őnt nyilván a történelem dolgozatok érdeklik a legjobban. Meg kell, hogy mondjam, a múlt évinél sokkal jobbak, színvonalasabbak voltak. Egy-kettő közülük surolta azt a határt, hogy tudományos folyóiratokban is megjelenjen. De ne nyugodjanak ezeken a babérokon! Javaslom például, hogy az alsóbb éveseknek adják át a dolgozatírás technikai tapasztalatait!

Köszönjük a jótanácsokat és a beszélgetést!

/ Schwarcz Klára/

EGY "HARMADIK UTAS" KISÉRLET: A "PERONIZMUS" ELSŐ SZAKASZA
/1943 - 1955 /

Dolgozatunk csoportmunka, melyet azzal tudunk indokolni, hogy a peronizmusról megjelent szakirodalom általában idegen /angol, német, spanyol/ nyelvű, így tehát többünk együttes nyelvtudására is szükség volt azok feldolgozásához.

Dolgozatunk témája 3 fő pont köré tömörül:

1. A nemzetközi és az argentin gazdasági élet és a peronizmus kapcsolatának bizonyos összefüggései, különös tekintettel az argentin-amerikai tőke rivalizálására.
2. A peronista állam és munkáspolitikája. A munkásosztály helyzete.
3. A peronizmus megítélése a nemzetközi kommunista mozgalomban.

Az argentin társadalmi és gazdasági élet még a második világháború alatt három alternatívát vetett föl a jövőt illetően. Bármelyik alternatíva döntően meghatározta volna Argentína további fejlődését, s tulajdonképpen a "peronizmus" is az egyik megvalósulási formát jelentette. Mi volt ez a három alternatíva?

1. fasiszta
2. demokratikus/angol, ill. USA hegemonia alatt/
3. nemzeti-burzsoá

Dolgozatunkban igyekeztünk a három alternatíva részletes kifejtése által megvilágítani, hogy miért éppen a harmadik vonal - a tulajdonképpen peronizmus - győzött, és jelentette Argentína politikai jövőjét, annak ellenére, hogy első pillantásra az angol-amerikai vonal látszott inkább reálisnak.

A fasiszta hatalmak veresége, a világpolitika alakulása 1945 után, az általános belpolitikai helyzet, illetve a néptömegek anti-fasiszta, demokratikus beállítottsága szükségszerűen elvetette a "fasisztoid" irányvonalat. Ezzel a "peronizmus" kezdeti, kiforratlan, fasiszta jellegű szakasza lezárult. Viszont közvetlenül a II. világháború befejezése után ez a "második", ugynevezett demokratikus alternatíva még nem valósulhatott meg az USA és Anglia háború utáni sajátos, illetve egymáshoz fűződő helyzetéből adódóan. Legreálisabb utnak a "nacionalista" maradt, melynek gazdasági, társadalmi és politikai feltételei adva voltak. Ha ezekhez a feltételekhez hozzávesszük azt, hogy az angol, amerikai, német erők egymással ellentétes törekvései, összeütközései Argentínában

azzal az eredménnyel jártak, hogy ezek az erők bizonyos fokig polarizáltak, semlegesítették egymást, akkor úgy érthetővé válik, hogy az ország nagyobb mozgási lehetősége, valamint a kedvező belső feltételek lehetővé tették a harmadik alternatíva realizálását.

Melyek voltak azok a tényezők, amelyek a "harmadik ut" gazdasági alapjait megteremtették? A fő tényezőt a II. világháború okozta amerikai - latin-amerikai kapcsolatban láttuk, amely az ipar gyors felfutásához vezetett. Ez a prosperitás azonban a háború alatti és utáni kedvező, de csak korlátozott ideig tartó körülményekre, lehetőségekre vezethető vissza. Az ideiglenesen vezető szerepet betöltő, funkcionáló körülmények, gazdasági tényezők természetesen nem lehettek szilárd alapjai a gazdasági élet hosszú távú emelkedésének, s egy esetleges dekonjunktúra azonnal megingatná a gazdasági alapokat, s az arra közben rátelepült felépítmény-összetevőket. Lényegében a "peronizmus" esetében is ezt a folyamatot tudjuk nyomon követni.

Argentína harmadik alternatívája a gazdasági élet virágzására épült, a társadalom egészének, de különösen az uralkodó osztály érdekében állt ez a nacionalista út. A kedvező gazdasági tényezők mellett a külpolitikai helyzet, a nagyobb mozgási lehetőség, az imperialista hatalmak átmeneti lekötöttsége, ugyanakkor a gazdasági változások nyomán bekövetkezett társadalmi változások, amelyek az uralkodó osztály érdekeit is fenyegették, nemcsak lehetővé, hanem bizonyos fokig szükségszerűvé is tették a nacionalista-burzsoá alternatíva megvalósítását.

Peron volt az a politikus, aki az argentin társadalom törvényszerűségeit felismerte, aki a gazdasági átalakulási folyamathoz a politikai életet is igazította. Peron képes volt a tömegeket integrálni, melyben nagy szerepet játszottak személyi tapasztalatai is. Peron azonban nem mérte fel eléggé Argentína helyzetét, lehetőségeit és függését a kapitalista országoktól. Peron a "harmadik utas" elvet vallotta, de a külföldi tőkére a belső készletek elfogyása után rákényszerül. Peron egyik kijelentése is ezt tükrözi: "Ebben a két áramlatra ... osztott világban mi ... határozottan a nyugati mellé állunk, nincs meg

a jogunk, hogy válasszunk." 1951-ben 125 millió dolláros kölcsönt kap az Egyesült Államoktól, majd egy 1953-as törvény megszünteti a külföldi tőkekorlátozásokat. Peron tehát gazdasági-politikai elképzeléseinél nem vette figyelembe, hogy milyen erősek a külföldi tőke szálai Argentínában, hogy az ország mennyire függ tőlük, elsősorban az Egyesült Államoktól. Peron már nem mérte fel jól az argentin gazdaság lehetőségeit, távlatait. Nem vette észre, hogy az általa kidolgozott bel- és külpolitikai koncepciók csak egy speciálisan rövid ideig tartó szakaszra jellemzőek s realizálhatók. Amint ez a bizonyos időszak a végéhez közeledik, úgy hanyatlik a gazdasági élet, úgy szűnik meg a vezető külpolitikai helyzet, úgy jönnek elő azok a társadalmi problémák, amelyeket a prosperitás ideiglenesen háttérbe szorított.

Tulajdonképpen, mikor a "peronizmusról" beszélünk, nem is Peron személyén van a hangsúly, hanem az általa fémjelzett mozgalomról, arról a mozgalomról, amelynek társadalmi, gazdasági hátterét, okait, összefüggéseit, bel- és külpolitikai oldalait bizonyos vonatkozásokban ebben a dolgozatban próbáltunk megvilágítani.

Dárdai Ágnes
Fischer Ferenc
Balogh Gabriella
Fricska Anna
Hajdók Ibolya

ADALÉKOK A MAGYAR-FRANCIA KAPCSOLATOK TÖRTÉNETÉHEZ A PUSZTASZERI MONOSTOR KAPCSÁN

A dolgozat a pusztaszéri monostor történetéhez kapcsolódva, a XII-XIII. század problémáit boncolgatja történelmi, építészettörténeti és szobrászati vonatkozásban. Az első két részt röviden, a konkluziót levonva ismertetem; csak a szobrászati rész részletesebb bemutatása történik meg.

A pusztaszéri monostor a hagyomány szerint Ond vezér le-

származottaié, a Bor-Kalán nemzetségé volt. A nemzetség legjelentősebb tagja Kalán, 1181-83 között III. Béla kancellárja, 1184-88 között pécsi püspök és rövid ideig Horvát-Dalmátország kormányzója volt. Hatalmas vagyonnal, tekintéllyel, párizsi iskolázottsággal rendelkezett. Így méltán építtethette fel a nemzetség országos viszonylatban is kiemelkedő méretű és pompájú monostorát. Ismerhette korának legjelentősebb vallási-művészi irányzatait és fel is használta őket.

A középkor idején az építészet és a szobrászat művelői vándoremberek voltak, céheket, műhelyeket hoztak létre, s ahol igényelték, legjobb tudásuknak megfelelően dolgoztak. Ismerték a szakma elméleti és formai szabályait, a hagyományokat és a legújabb eredményeket. Ezek a külföldi mesteremberek személyenként meghívásra érkeztek hazánkba, itt alakítottak dolgozó közösségeket a hozzájuk beosztott jobbágyokkal, iparosokkal együtt. Így jöttek létre a királyok, szerzetesek és a világi nagyurak építőszerkezetei. Néhány adat fennmaradt a 12-13. században Magyarországon járt francia építőmesterekről. Ezek közül a legjelentősebb Villard de Honnecourt, egy nagy felkészültségű, utazásai közben rajzokat, mintákat készítő építőmester. Hires vázlatkönyve számos magyar vonatkozású lapot tartalmaz. Feltehetőleg a cisztercita rend képviselőjeként, 1235 körül járt, illetve dolgozott hazánkban. Meg kell említeni "Martinus Ravegu" valószínűleg francia származású építészt, akinek emléktábláját Kalocsa második székesegyházában találták meg. Ezenkívül francia mesterre utal a gyulafehérvári székesegyház helyreállítására kötött szerződés fennmaradt irata is.

A pusztaszeri monostor feltárásánál egy feldult sírból ezüst övcsat került elő "... de Villemont" felirattal. Elképzelhető a Honnecourt és más korabeli példák alapján, hogy ez is helységnév és mesterünk a franciaországi Villemont helységből származott. Vándorépitészként, műhellyel, de valószínűbb, hogy egyénileg érkezett hazánkba Kalán püspök meghívására. Feltehetőleg Kalán bizta meg a monostor munkálataival. Annyi bizonyos, hogy itt járt, dolgozott és halála után itt temették el. Különösen a szoboranyaggal hozható összefüggésbe, hisz ezeket csak olyan ember készíthette, aki ismerte, látta, rajzolta az előké-

peket, a chartresi székesegyház nyugati homlokzatának oszlopszobra-
it.

A román stílus virágkorában születik meg a monumentális épü-
letplasztika. A szobrászat kezd önálló életet élni, elválni a fal
síkjától, az épületnek alárendelt szerepétől. Megtartja esztétikai
és ikonográfiai funkcióit, de erősödik plaszticitása, mozgása, tér-
belisége, ami majd a gótikában teljessé válik. A főkapu, mint kie-
melt hely, az egyetemes, szimbólikus jelentés hordozására volt hi-
vatott; ez figyelhető meg két szép példán: Velezaynál és Autunnál
a székesegyházak kapuzatán. Korszakjelzővé, a román szintézisévé
és a gótika előképévé mégis a chartresi Notre-Dame székesegyház
vált. Az első temploma a 11. századból való, aminek nyugati, ugyne-
vezett Király-kapuját Geoffroy de Léves püspök építtette. A szob-
rok 1145 körül készültek, körülbelül 1160-ig. A plasztikai téma
felöleli a teljes középkori világképet, az építészeti kereten be-
lül szörnyek, jelképek, tematikailag Krisztus király elődjai, a
megfelelő személyükre utaló attribútumokkal kezükben. Ehhez kap-
csolható koragótikus oszlopszobrok kerültek elő nagy számban és
szép kivitelben Pusztaszerről, mondhatni, Közép-Európában egye-
dülállóan. A 12. század végén, Kalán püspöksége idején az akkori
St. Galleni típusú, bencés alaprajzú pusztaszéri templomot áté-
pitik háromhajós, három félköríves szentéllyel lezárt templommá.
Néhány évvel később ezt előcsarnokkal bővítik, ami a rézsüs, bél-
letes kaput, ez pedig az oszlopszobrokat fogadta magába. A kolos-
tor kerengőjének feltárásakor a darázs-kő alapon bukkantak rá
a töredékekre. Ez azt jelenti, hogy a tatárjárás során elpusztult
templom lebontott előrészét építették bele az új alapba. A szob-
rok elméletileg 1160 és 1240 között, gyakorlatilag a 13. század
első évtizedében készültek. Finom homokkőből faragták őket, ma-
gasságuk egy méteren felüli; elhelyezkedésük szerint a kapubél-
let két oldalán, hármas párokban álltak. Francia eredetüket bizonyít-
ja nemcsak oszlopszobor mivoltuk, hanem a faragás módja, a drapéria
redőzése, diszitése. Feltehetőleg a chartresi anyaggal rokon, annak
hatására "de Villemont" keze nyomán készült. Teljes elemzésük még
hátra van, de annyit el lehet mondani, hogy jelentőségük a magyar-
országi román-gótikus szobrászat körén belül óriási. Ugyanez el-
mondható a csak alapjaiban létező, de rekonstruálandó pusztaszéri
monostorról is.

CSAPÓ CÉHEK ÉS POSZTÓMANUFAKTURÁK A XVIII-XIX. SZÁZADBAN
VESZPRÉM-ÉS KOMÁROM MEGYÉBEN

A dolgozat a Veszprém és Komárom megye területén található csapó céhek, valamint a Komárom megyei majki posztómanufaktúra kapcsolatát vizsgálja. A vizsgálat azért szűkült a majki manufaktúrára, mert a XVIII-XIX. századi Veszprém és Komárom megyei manufaktúrák közül ez készített a csapó céhekkel azonos terméket.

A dolgozat először a csapó mesterség fogalmát tisztázza. A csapók a magyar racka gyapjából szövésel durva posztót állítottak elő, amelyet kallással tömörítettek. Az elkészült szűrőket, melyeket, hogy a ruhadarabtól megkülönböztessük, végszűrnek nevezünk, a szürszabók dolgozták fel. A XVIII. század végére végszürből már csak a dísztelen és a cifra szűrők készültek. A szürviselet és a cifraszür divatjának elmúltával a mesterség is kihalt.

Veszprém és Komárom megye területén csapó céhek voltak Devecserben, Palotán, Pápán, Tapolcafőn, Veszprémben, Komáromban és Tatán. A dolgozat elsősorban a veszprémi, palotai és a tatali csapók anyagára épül.

A céhállításokat a céhleveleken keresztül ragadja meg a dolgozat. A céhlevelek három típusa különböztethető meg:

1. A földesúr, város által kibocsátott céhlevelek
2. A Mária Terézia által kibocsátott szabvány céhlevelek
3. A XIX. század elején elrendelt céhlevél-megújítás során kiadott céhlevelek

Forrásértéke elsősorban az első csoportba tartozó céhleveleknek van. Belőlük megtudhatjuk, hogy mikor, kitől kölcsönzik artikulusait a mesterek, követhető a kölcsönzés útja, az esetleges változások a céhlevelekben. A Veszprém megyei csapó céhlevelek forrása az 1608-as pápai céhlevél. A többszörös kölcsönzés és átvétel a céhleveleket a XVIII. század közepére tipizálja. Annak ellenére, hogy a mesterek más, szomszédos céhektől kölcsönzik a céhstatutumokat, nem beszélnek filialitásról.

A dolgozat a továbbiakban foglalkozik a műhelyek felszerelésével, a nyersanyag-beszerzéssel, a termékértékesítéssel, a mun-

-kaerő, a mesterek kétlakiságának kérdésével. Megállapítja, hogy a gyapjut a mesterek közösen vették Heves, Békés, Csongrád, Csanád megyei juhos gazdáktól vagy kereskedőktől.

Az elkészített végszűrőket a csapók a szürszabóknak adják, az évente készített mennyiségről ezért csak elvétve maradt fenn adat. A XIII. század végétől kezdődően az Oeconomia Commissio megrendelése /ágy-, illetve lótakarók készítésére/ fontos szerepet játszanak a csapó céhek termelésében. Az 1828-as országos összeírás szerint a mesterek közül csupán egy-kettő tud egész éven át segéddel dolgozni. Ugyanakkor napirenden vannak a szomszédos helységekből levő céhek közötti viszályok egymás legényeinek elcsalogatása miatt. A munkamegosztást minden esetben a mester vagyoni állapota és gazdaságának szerkezete határozza meg. A kétlakiság XIX. századi megerősödésével függ össze a műhelyek felszerelésének a XVIII. századihoz képest szegényebb volta.

A problémák, melyekkel a XVIII. század végétől kezdődően a csapó céheknek szembe kell nézniük - s melyek aztán a csapó céh kihalásához vezetnek -, a következők: a gyapjuárak emelkedése, a kereskedők térhódítása, a viseletváltozás, a manufaktúrák megjelenése.

A gyapjuárak emelkedése a XVIII. század közepétől követhető nyomon, és a mestereket elszegényíti, mert lehetetlenné teszi, hogy a szegényebb mesterek a termelésbe bekapcsolódjanak. A kereskedők megjelenése szintén hasonlóan hat. A viseletváltozás igen érzékenyen érinti a csapókat, s a fellépő keresletcsökkenést csak ideig-óráig ellensúlyozza a cifraszűr viselet mintegy fél évszázados uralma, valamint a katonai megrendelések.

A majki manufaktúra, amely 1807-1860 között áll fenn, az első nem céhes versenytársa a csapóknak. Alapítói - Mauthner, Kadisch és Kanitz - nagykereskedők, akárcsak a későbbi tulajdonos, Oestreicher. A manufaktúrát 35.000 forint tőkével a bécsi haditanács ösztönzésére alapítják hadiszállítások céljából. A béke beköszönésével az üzlet pangani kezd.

A manufaktúra és a környező céhek viszonya 1826-ig zavartalannak mondható. Ekkor a Veszprém és Komárom megyei csapók együttesen lépnek fel a legényeiket elcsaló manufaktúra ellen. Az ügy 1826-ban eredmény nélkül elalszik. A pereskedés kezdő éve.

nem véletlen: a gyapjuválság olcsó árait a mesterek kihasználták, több gyapjut vettek, így több legény is kellett a feldolgozáshoz.

A manufaktura igazi veszedelmes voltát csak a Wessl testvérek által felállítandó "fábrica" elleni harcuk idején ismerik fel. Ekkor /1853-54/ már látják az elszegényedett csapómesterek, hogy ha nem tudnak a szórt manufakturat létrehozó, s pokrócot, szürt áru-ló Wesslekkal versenyezni, akkor hogyan tudnának a létesítendő "fábricával" versenyezni.

Az 1850-es évek a mesterség válságát mutatják: a szür iránti kereslet csökkenőben van, a mesterek az 1848-49-es hadiszállítá-sok okozta anyagi kárba elszegényedtek, nem egyeduralkodók már a szürkészítés területén sem. A mesterek szegényebbje napszámba jár, a módosabbja saját gazdaságát műveli. Az 1872-es céheket megszüntető rendelet a mesterség kihalásának folyamatát csupán meggyorsítja.

Csajági Réka

PULSZKY FERENC AMERIKA-KÉPE

Viszonylag ritkán idézett, nagyjelentőségű alakja a magyar történelemnek és irodalomnak Pulszky Ferenc. Ez a múlt században élő, kivételes tehetségű és műveltségű politikus, diplomata, régész, történész, író és tudós olyan hatalmas életművet hagyott maga után, amely roppant tanulságos és nagy forrásértékű.

Pulszky felvidéki, polgárosodó középnemesei család sarjaként 1814-ben született Eperjesen. Már kora ifjúságától kezdve érdekelte az archeológia, művészet, történelem, minthogy családjában ez már hagyománynak számított. A reformkori országgyűlések aktív részese és hosszú ideig Kossuth egyik legbensőbb barátja volt. A szabadságharc idején elsősorban külpolitikai, diplomáciai téren

tevékenykedett: a király személye körüli miniszter államtitkára. Bécsben, majd kinevezték a magyar kormány képviselőjévé Angliába. Ettől kezdve közel husz évig szolgált a magyar ügyet külföldön, rendithetetlen hazaszeretetéről téve bizonyosságot. Széleskörű publicisztikai tevékenységet fejtett ki, valamint 1851-52-ben Kossuthot elkísérte amerikai útjára. 1866-ban tért vissza hazájába, s a kiegyezés egyik támogatójaként ő is megtette azt az utat, amely a magyar liberalizmust a forradalomtól a dualizmus vállalásáig vitte. Ujfent országgyűlési mandátumot szerzett, a Nemzeti Múzeum igazgatója és a Deák-párt politikusa lett. Emellett számos tudományos társaság elnökségebe is beválasztották és jelentős régészeti kutatásokat végzett. 1897-ben halt meg, nyolcvanhárom éves korában.

Pulszky Amerika-képének megformálásához a legtöbb segítséget alábbi két műve adja: az 1880-ban megjelent *Életem és korom*, valamint a *White Red Black /Fehér, vörös, fekete/*, amely 1853-ban jelent meg először angolul és mindmáig nincs teljességgel lefordítva magyarra. Az első gondosan megszerkesztett, alapos korrajz, míg az utóbbi mű kimondottan az Egyesült Államokról, illetve Kossuth amerikai körútjáról szól. A *White Red Black*-ről megjelenése után külföldön is sokáig azt tartották, hogy a lehető legjobb munka, amit addig Amerikáról irtak. Bár Pulszky előtt már jelent meg utirajz az *Ujvilágról*, többek között két magyar szerző tollából is /*Bölöni Farkas Sándor 1834.*, *Haraszthy Ágoston 1844.*/, és utána is jónéhány, mégis az övét kiemelkedő fontosságúnak tekinthetjük magyar viszonylatban, mivel könyvének tartalma egyrészt magába olvasztja a Kossuth látogatásával kapcsolatos eseményeket, másfelől pedig jól tükrözi azt a szemléletet, amelylyel a sokoldaluan művelt nemes, aki a reformkor és a szabadságharc haladó értelmiségének gerincéhez tartozott, megfigyelte Amerikát. Növeli értékét, hogy a szerző többizben történelmi és gazdaságtörténeti visszatekintéssel, illetve összefoglalóval, valamint pontos statisztikai adatokkal egészíti ki az egyes köteteket.

Pulszky látásmódja reális. Amit leirt, egészében véve megfelel a valóságnak, a lényeges kérdésekben nincs ellentmondásban a tárgyalt korszakkal foglalkozó jelenlegi szakirodalommal.

Teljesítette feladatát: kimerítően számolt be arról az Egyesült Államokról, amely a múlt század közepén a legtöbb európai tudatában csak mint egy hatalmas, távoli, egzotikus ország élt. Az a tény, hogy a háromnegyedéves kinttartózkodás során, mint Kossuth titkára, Pulszky is elsősorban a társadalom vezető köreiben fordult meg és az, hogy számitania kellett könyvének majdani amerikai fogadtatására, arra készítette, hogy néhány kérdés vonatkozásában különösebb kritika nélkül átvegye és közölje a "hivatalos" állásfoglalást. Ugyanakkor azonban, mivel Kossuthtal együtt járta be az államokat, abban a kivételes lehetőségben volt része - és ami a legtöbb utazónak nem adatott meg -, hogy jobban tanulmányozhatta az Ujvilág politikai, társadalmi berendezkedését az átlagosnál. Az ország majdnem mindegyik vezető személyiségével alkalma nyilott megismerkedni és ezek barátságán keresztül mélyebben beláthatott a köztársasági önkormányzat működésébe és a pártok politikájába.

Már az előszóból kiderül, hogy Amerika milyen hatalmas ütemben fejlődik, növekszik, szakadatlanul változtatva arculatát olyanmire, hogy egy-két év múlva már alig lehet ráismerni. Ma már ismert történeti tény, hogy Pulszkyék látogatása idején az Egyesült Államok gazdasági fejlődésének és területi expanziójának első nagy hullámát élte, melynek hosszabb távon az lett a következménye, hogy már a századfordulóra az USA a világ egyik legerősebb gazdasági hatalmává nőtte ki magát. A White Red Black írója messze maga mögött hagyva az átlag magyar nemes szemléletmódját, és tulzás nélkül mondhatjuk, hogy a kor legegységesebb gondolkodásu elméinek szintjére jellemző rendkívüli lényeglátással és szakavatottsággal boncolja az amerikai viszonyokat a fontosabb szempontokból. A jelen rezümé terjedelmének korlátozott volta miatt csak röviden szeretnék utalni a sokoldalú elemzésre, melynek az egyes fejezetekben kifejtett résztémáknak veti alá Pulszky.

Bevezetésképpen a nagyobb területi egységek, Uj-Anglia, a Középső államok, a Dél és a Nyugat sajátos arculatába nyerhetünk betekintést: az országnak egyértelműen legfejlettebb vidéke ekkor Uj-Anglia, az ipar, a szabad iskolák, a művelődés, a tudomány fő területe. A szerző éleslátására vall, hogy a megérkezés után né-

hány nappal észreveszi, hogy milyen ériási különbség van a munka megbecsülése szempontjából Európa és Amerika között, valamint fel-fogja, hogy az ellentétek milyen mély szakadéka húzódik a rabszolgatartó déli államok és a szabad Észak között tíz évvel a polgárháborút megelőzőleg. Határozottan elítéli a rabszolgaságot, elsősorban mint olyan intézményt, ami elnyomja az ember szellemi képességeit és igavonó állatot csinál belőle.

A politikai viszonyok keretén belül a pártokat és a sajtót taglalja. Világosan érzékelteti, hogy a két nagy párt, a Whig és a Demokrata párt közül ekkor az elsőnek volt haladóbb a programja, és sajtóorgánuma, a New York Tribune is szöges ellentéte a New York Herald-nak, amely az ültetvényes demokraták lapja. A továbbiakban három vonatkozásban tesz említést a társadalmi viszonyokról: egy fegyverüzemben tett látogatás kapcsán a munkásosztály körülményeit vizsgálja; ismerteti az utolsó, még fennálló utópista-kommunista telepet, majd bemutatja Massachusetts állam oktatási rendszerét, ami a legfejlettebb ezidőtájt egész Amerikában.

Egy alkalommal Pulszkyék meghívást kaptak a Fehér Házba, hogy vegyenek rész olyan kihallgatáson, amikor az elnök indián panaszosokat fogad. Ennek leírása után részletes képet kapunk arról, hogy miképpen igyekezik a kormány az indiánokat rezervátumokba telepíteni és civilizált életmódra szoktatni. A White Red Black harmadik kötete a "Conclusions" cím alatt összefoglalt fejezettel zárul. Itt Pulszky ismét számbaveszi az újvilág legfontosabb jellemvonásait, és végső értékelésképpen összeveti azokat az angliai közállapotokkal, nyíltan feltárva az angol társadalom konzervatívizmusát, reakciós mibenlétét és ezzel szemben az amerikai demokrácia előnyeit, negativumait.

Csillag András

/Ez a dolgozat nem a Diákköri Konferencián, hanem egy korábbi diákköri ülésen hangzott el./

NYUZÓ MIHÁLY

Ha egy történelem szakost megkérdeznénk, hogy mit tud Nyuzó Mihályról, nem valószínű, hogy kielégítő választ kapnánk. Pedig nem jelentéktelen egyéniségről van szó, ugyanis egyike volt a Rákóczi-szabadságharc jobbágyszármazású tábornokainak, akik a fejedelemtől nemesi rangot kaptak.

Nagy Iván "Magyarország családai" című lexikonában életéről mindössze ennyi található: "Rácfejértői jobbágyszármazású kuruc ezredeskapitány. Előbb Orlay Miklós törökországi hadának, majd Pekry Lőrinc ezredének vicekapitánya. 1706 elején már biztosan ezredeskapitány. 1707. május 20-án a fejedelem megneemesítette. A szatmári béke után, 1712. augusztus 15-én III. Károlytól is nemesiséget kapott. A nemeslevél által a nemesek sorába emeltetett."

Nyuzó Mihály egy kis csapat élén Majos Jánossal és Papp Mihálllyal együtt 1703. június 14-én Rákóczi fogadására a határhoz indult. Ott a fejedelem maga szabta meg a csapatok rendjét: elől két lengyel század állt, mögöttük Kis Albert hajdúi. Utánuk ruszin talpasok következtek Szalontai János vezetése alatt, majd Esze Tamás két százada Papp Mihálllyal és Bige Lászlóval az élen. Ez után sorakoztak fel a tarpaiak Móríc Izstvánnal, mögöttük az egyik román század, és legvégül Nyuzó Mihály emberei.

A szabadságharc alatt seregével Erdélyben harcolt, melynek főbb állomásai: Szovát, Vári, Fejérvár, Déva, Szeben, Belényes, Zalatna, Omlás; ezenkívül harcolt Tokajnál és Szolnoknál is. Rákóczi legközelebbi hűveinek hősiességükért birtokot adományozott. Így Nyuzó Mihálynak is, amit a fejedelem 1710. aug. 10-én Ungváron Károlyihoz címzett levele bizonyít: "... az mi Nyuzó Mihály kivánságát illeti, mivel Nyir-Adon magam saját jószága révén, maradékaim kárára nem adományozhatom el. Kegyelmed inkább vegye rá: mást kérjen magának, hivatkozván arra, hogy már ennekelőtte mint-hogy Erdélyben kívánom magamhoz közel tartani, ígérem neki Dees körül valamely jószágot."

- Károlyi Levéltár v k. 655. o. -

A szabadságharc után /valószínűleg/ szülőfalujában, vagy annak környékén élt. 1716-ban hirtelen meghalt. Környezete vallo-

mása szerint felesége mérgezte meg, akit ezért fejvesztéssel büntettek.

Hogy mi volt Nyuzó Mihály szerepe a szatmári békekötésben, azt még nem tárták fel a történeti kutatások. Annyit tudunk csak, hogy az okmányt Nyuzó is aláírta, sőt a Pálffy-Károlyi tárgyalások előkészítésében is részt vett.

Makkai Margit

/A fenti dolgozat készítője a nyiregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola hallgatója; a dolgozat az 1973. OTDK -n hangzott el./

SZAKMAI ÉRDEKVÉDELEM

A PÁLYAKEZDÉS NEHEZSÉGEI

Mennyire készít fel az egyetemi oktatás a pedagógus pálya nehézségeire, miből adódnak a kezdő tanár problémái, mennyire tudhatók be ezek a problémák az egyetemi oktatás hiányosságainak, és mennyire az utóbbi, inkább a nevelők munkáját nehezítő határozatoknak?

Ezekre a kérdésekre keres választ a JATE BTK oktatói által végzett felmérés, amely 1968-72-ben végzett hallgatóink helytállását vizsgálta, és ezekre a kérdésekre kerestem választ én is több éve gyakorló, tapasztalt pedagógusok megkérdezésével, és megpróbáltam kiegészíteni a válaszokat saját egyetemi tapasztalatainkkal.

Ami általánosan jellemző az egyetemről frissen kikerült tanárok munkájának értékelésére, az az, hogy míg szakmai felkészültségükkel meg vannak elégedve, ugyanigy erkölcsi, világnézeti hozzáállásukkal, addig nevelői tevékenységüket elég sok kritika éri. Ez azzal magyarázható, a felmérés tanulsága szerint is, de a mostani hallgatók is így érzik, hogy az egyetem nem készít fel a gyakorlati nevelő munkára. A pedagógia, didaktika előadásokat nem nagyon látogatják a hallgatók, amit magyaráz, hogy ezek az ismeretek gyakorlat nélkül nem hasznosíthatók, viszont a diákokkal a hallgatók túl későn kerülnek kapcsolatba, a gyakorló tanítás pedig nem eléggé reális körülmények között folyik.

Ami a szakmai felkészültséget illeti, természetesen az egyetemen tanultaknak csak kis részét lehet felhasználni a tanításnál, de az oktatás aránytalanságai itt is kiütöztek. A végzett hallgatók az előadásokat jónak tartják, de úgy látják, hogy a kar maga is szakemberproblémákkal küzd, ezzel magyarázható az előadások különböző színvonala. Az előadások programját illetően kifogásolták például azt is, hogy viszonylag keveset hallottak Kelet-Európa és a harmadik világ történetéből. Ehhez hozzá lehet tenni azt is, hogy a történelem nagy fordulópontjairól is hasznos volna előadásokat beiktatni, hiszen ezek értékelése nélkülözhetetlen a gyakorló tanár munkájában is. Zárójelben jegyzem meg, hogy például a jelenlegi ötödévesek előadás keretében nem hallottak a nagy francia forradalomról, az

1848-49-es forradalmakról, a Nagy Októberről és a Magyar Tanácsköztársaságról, az első világháborúról.

A szakmódszertan oktatása jó, de nagyon kevés az óraszám és az iskolában töltött órák száma. A kikerülő tanárok szerint a főiskola ebben a vonatkozásban sokkal többet ad. Ez a probléma összefügg az azzal a kérdéssel, hogy milyen képzést is ad az egyetem, hogy pedagógusokat vagy tudósokat bocsát-e ki. A jelenlegi oktatás a két út közötti ingadozást tükrözi.

Súlyos problémát okoz az is, hogy a Kar technikai felszereltsége hiányos és a fiatal pedagógus sokszor tanácstalanul áll egy jól felszerelt középiskolai szertárban. A technikai felkészültség és az adminisztrációs feladatok még elsajátíthatók kint az iskolában is, de a hivatástudat és a rátermettség hiánya nem kiküszöbölhető hiányosság. A hivatástudat hiányosságaiért a Kar is felelős, amit a felmérések is bizonyítanak. Idézem: "Ez a probléma három forrásból táplálkozik:

- a/ Hallgatónkban téves elvárás alakul ki a Kar /a tanárképző egyetemek / rendezetlen képzési funkciója miatt a leendő tanári pályát illetően. Gimnáziumi katedrában reménykednek, holott egyre nagyobb hányaduk szakközépiskolában, szakmunkásiskolában és általános iskolában kénytelen tanítani.
- b/ Karunk hallgatói változatlanul a tudósképzés eszmei légkörében nevelkednek, ami irreális orientációkat alakít ki bennük és lekeicsinylő magatartást leendő hivatásukkal szemben.
- c/ A pszichológiai, pedagógiai és szakmódszertani képzés, valamint a pedagógiai gyakorlatok többsége nem kellően hatékony a hivatástudat ápolásában."

A fentiekkel egyetértve csupán egy megjegyzést tennék. Egyáltalán nem egyértelmű, hogy mi a különbség és van-e egyáltalán az egyetemi és főiskolai képzés utjai között. Azt hiszem, nem irreális elképzelés az, hogy valaki egyetemi tanulmányai elvégzése után szeretne középiskolában tanítani. Más kérdés persze, hogy ennek reális lehetőségei mennyire adottak, de maga a törekvés a fenti idézet kicsengése ellenére sem elítélendő. Ezzel szemben üdvözölni kell az oktatók részéről elhangzott azon javaslatot, hogy a felvételi rendszert ki kell egészíteni a rátermettség figyelembevételével.

Nagy nehézséget okozott nemcsak a frissen kikerült tanároknak, de a több éves gyakorlattal rendelkezőknek is a tananyagcsökkentés be-

vezetése, különösen akkor, ha ennek gyakorlatát egyes szakfelügyelők merev értelmezése is megnehezítette. Az általam megkérdezett tanárok /ezt a kérdést ugyanis a felmérés nem érintette/ 90 %-a szerint ez az intézkedés, akárcsak az érettségi rendszerének megreformálása nagyban megnehezítette a pedagógusok helyzetét mind az oktatás, mind a nevelés területén. Egyrészt azt kifogásolták, hogy miért kellett bevezetni a tananyagcsökkentést az új tankönyvek megjelenése előtt, másrészt azt, hogy az osztályzást megfosztották nevelő funkciójától, így súlyos hiányosságok mutatkoztak a tanulók munkafegyelmében.

Végül néhány szó a fiatal tanárok társadalmi munkájáról. Általános gyakorlat, hogy a kezdő pedagógusok túlterheltek. Nemcsak a beilleszkedéssel és a pályakezdés nehézségeivel kell megküzdeniük, hanem e mellett még rengeteg társadalmi munka is vár rájuk.

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a BTK kezdeményezése, a kezdő pedagógusok pályájának figyelemmel kísérése és a felmérés alapját is képező tapasztalatcserék, amennyiben valóban kiindulópontul szolgálnak az egyetemi oktatás hatékonyabbá tételéhez, nagyon hasznosnak mondhatók, és az ilyen irányú változások lényegesen megkönnyíthetik a pályakezdők helyzetét.

Bodonyi Ilona

SZIGORLATOK ÜRÜGYÉN

Meggyőződésünk, hogy a legkorábbi egyetemek fennállása óta természetes a tanári, ill. tanulói vélemények különbsége az anyag elsajátítását, megtanulásának módját, mélységét illetően /nem is beszélve a reprodukálás minőségét meghatározó felfogások eltérő voltáról/.

Tudjuk, hisz az előző évfolyam általában jó "sugónak" bizonyult: hogyan kell személyre és tárgyra, korra és nemre való tekintettel készülni kollokviumokra; hol és kinél részesülhet esetleges előnyben a szoknya, ill. nadrág büszke vagy deli viselője. Valahol mélyen azonban hittünk egy objektív elbírálási rendszer létében, egy relatív pontossággal körülhatárolt követelménygyűjteményben. Négy év a

hiába várt változások reményében már lassan elfásulttá tett bennünket, amikor szinte örömkre részletes és hasznos eligazítást kaptunk. Örömkre, hisz nem csupán a jegyzetek és irodalmak megnyitóságáról tájékoztattak bennünket, hanem néhány szóban a sokunknak nem eléggé tisztázott, a szigorlat szó fogalmának tanári értelmezését is elmondták. Ennyit az elvekről és az örömökről. Arról még nem is beszéltünk, mennyit "könnyítették" helyzetünkön az egyetemes és magyar zárószigorlatok összevonásával. A végrehajtás is a tökéletes félmegoldás példáját szolgáltatta a hivatalosan egy héten belül megejtett két fellépés; néha már a nevetségesség határát suroló halasztgatások adta lehetőségek két hónapra terjedő hátridejével. Ugy tűnik, most öngólt lőttünk? Nem, magunk alatt vágni a fát nekünk sem érdekünk. Egyet szeretnénk csupán: összhangot és következetességet, a szavak és a tettek kiáltó ellentétének feloldását, mindenkire vonatkozó betartásával.

1. Az előljáróban hangoztatott történelmi látásmód és áttekintőképesség gyakorlati számonkérését: az egyetemes szigorlat lexikális adathalmazára és egy-egy fogalom számonkérésére szükülő módszere helyett vagy mellett.
2. A több tagból álló szigorlati bizottságoknál, az egyes előadók által ismertetett anyag személyes számonkérését. Ez főleg felfogásbeli különbséget sejtető problémák tisztázásánál izgalmas, hisz még történész körökben is eltérő az egyes folyamatok súlyának, jelentőségének értékelése.
3. Az egyes rész-szigorlatokon kiérdemelt osztályzat azonnali, vagy, legalább az összetett érdemjegy nyilvános kihirdetésekor alkalmazott indoklását; így a le- és felkerekítések érthetőbbé válását.
4. A sikeresen letett egyetemes szigorlat után is ismerni feleleltünk értékét: vagy netán egyikét sem, de összhangban.

Számunkra is sajnálatos, hogy állandó összehasonlítást kell tennünk az egyetemes és magyar szigorlat letételének módja között, de mint tapasztalataink bizonyítják, jelentős a különbség. Ugy gondoljuk, felkészülésünk mértékét nem a vizsgáztatók személye határozta meg: hisz hosszú munkakapcsolat állt már mögöttünk. A szigorlatok utáni egymás közti beszélgetések hatására éreztük jogosnak, úgymond: vita-

indítónak szánt cikkünk megírását.

Az érdekeltek, a másként vélekedők, jobb, egyértelműbb megoldá-
látók hozzászólását várjuk, hogy a következő évfolyamok már egy
kidolgozott, pontosan meghatározott elbírálási módszer, összehan-
golt és egységes kötelezettségek ismeretében készülhessenek.

Tisztelettel:

Harci Tibor

TRENCSENYI WALDAPFEL
IMRE AZNYI DIRECTOR
GENÉRAL A PROGRAMMAI.
VITÉKON.
1975. UNOT 1
1975. UNOT 1

Trencsenyi Waldapfel Imre

LÁSZLÓ GYULA : TRENCSENYI-WALDAPFEL IMRE

HI-HI - STORY

Dr. Kézdy-Vásárhelyi Béla:

ÉL-E MÉG ATTILA VÉRE EURÓPAI CSALÁDOKBAN?

/Harsona Kiadó, London, 1965/

Ne lepődjön meg senki: a mű alapján közlöm, hogy él. Szinte minden európai családban. Eme tanulmány olvasása után mindenkinek el kell gondolkodnia azon, hogy nem leselkedik-e ott ősei között a hunok fejedelmének rémséges alakja, Lovon vagy trónusán ülve, ijjal vagy "isten kardjával", dáridózva vagy a csataterék fölé magasodva, mint "isten ostora". Azok, akik a biztonságosabb rémképeket kedvelik, képzeljék el legendás hármaskoporsójában a Tisza feneke alatt, hozzá pedig ornamentika gyanánt a lenyilazott rabszolgák koponyáit. Hogy mindez nem tréfa, azt bizonyítja a Kézdy-család esete - ne feledjük a mű szerzőjének nevét! - melynel éppen a most bemutatásra kerülő mű igazolja a rokonságot. Ime: "Ma már a régi múlt emlékét csak a magyar beszéd, régi oklevelek és családnevek /Kézdy/ őrzik." Nyilvánvaló, hogy ennek a névnek a legméltóbb örököse nem is lehet más, mint a tanulmány írója.

Fordítsuk azonban komolyra a szót - már amennyiben ennél a témánál lehetséges. A tanulmány, mint látjuk, a magyar őstörténettel kapcsolatos elméletek között periférikus problémával foglalkozik. Olyan ez azonban, mint cseppben a tenger: szinte valamennyi eredetmagyarázat sűrítetten megtalálható benne. Talán ettől olyan zagyva. Lehet ti. hibás elképzeléseket bizonyos logikai készséggel előadni úgy, hogy ha valaki csak azzal ismerkedik meg, hibetönek tartja. Amit azonban ennek a műnek az írója elkövet, még elmesziporkának sem nevezhető, igen primitív iromány. A humor forrását egyedül az adhatja, hogy úgy tűnik, mintha mindezt komolyan is venné. Sőt, mások is komolyan veszik, hiszen a címlapon ott büszkélkedik a következő mondat: "A Magyar Találkozó Állandó Titkársága /Ohio, Cleveland/ az alább közölt művet az Árpád Pályázat bíráló bizottságának szakvéleménye alapján diszoklevéllel és aranyéremmel tüntette ki." - Hogy mi mindenre van pénze a M.T.Á.T.-nak /Ohio, Cleveland/, - az fantasztikus.

Mint már utaltam rá, a mű szemléletesen olvasztja össze a magyar-

hun, - kínai, - sumér rokonság-elméleteket; sőt, ebbe a sorba hajlandó bevenni még a finneket és lappokat is. Világnemzet vagyunk tehát, akik a turáni őshazából származva uralmunk alá hajtottuk a világ minden valamire való területét. Ha a sumér elméletet egészen vulgárisan értelmezzük, akkor Attilán kívül még olyan ősokeket tudhatunk magunkénak mint a jó öreg Noé, - sőt; olyat, mint maga Jézus Krisztus. /Ez sem vicc!/

Térjünk azonban át a mű konkrét elemzésére, mely abból indul ki, hogy "Attilát csak ellenségei irodalmából ismerjük". Rögtön meghatározza azonban a történetírás feladatát ezzel kapcsolatban: "... Kötelességünk őseinket szép, nemes és dicső tulajdonságokkal felruházni, és emlékeinkben még a legtermészetesebb gyengeségeikről is megfélekedni, hogy végül mint félelem és gáncsnélküli lovagok dicsőülhessenek!". /Nesze neked, elkötelezett történetírás!/
Minderre azonban az író szerint Attila nem szorul rá, hiszen kizárólag a "ponyva és mozgókép irodalomnak" köszönhető, hogy Attila képét oly érdemtelenül bemocskolták. /Többszöri ilyen jellegű kirohanás alapján javára írhatjuk a szerzőnek, hogy ő aligha fog filmesztétikával is foglalkozni. Amire viszont máshol, fordítva korántsines biztosíték: néha egy-egy filmesztéta "nemes arcéle" a történetírás területein tűnik föl.../

Lássuk tehát, mit köszönhetünk Attilának a szerző szerint: "Az egész epikai költészetet, messze fel Északig..." Még egy kis művészettörténeti adalék: "Ahogy a Meroving-kor néhány csekély emléke annak a mixhellén /!?/, szittyia művészetnek a nyomait viseli, mely Attilának volt sajátja, viselik még fokozottabban a Karoling-kor emlékei, hogy ez a művészeti hatás végül állandósuljon a magyarokkal és váljon az európai kultúra kiinduló pontjává." Aligha túlzok, ha kijelentem, hogy valamivel több ez, mint a középkori művészet történetének új megvilágításba helyezése.

Nézzük tovább Attilát. Mielőtt bárki magához térne az előbbi meglepetéstől, vegye tudomásul, hogy "...Attila a gótok királya volt... Ez a turáni türk ugyanúgy a számára idegen gótok király lett, ahogy a korzikai Napóleon a franciáké." /Bizonyára rokonok. Csak abban különbözhetnek, hogy ez a renegát Napóleon nagyképűségében inkább császárrá koronáztatta magát.../. "Utat nyitott /mármint Attila/ egy boldogabb korszaknak, olyannak, mely nem egy város /Róma/ világhuralmát, de szabad életet biztosított minden népnek." /Igen kérem, ő a mai "szabad világ" őse is.../ A szerző ezek után áttér genealógi-

ai levezetéseire. Előljáróban nehezményezi, hogy az árpádházi királyok családfájáról egy idő óta hiányzik Attila neve. Ez szégyen, hiszen szerinte vitathatatlanul ott a helye. Annak bizonyítására, hogy Attila vére az Árpád-dinasztia királyain keresztül valamennyi európai uralkodócsaládba eljutott, IV. Béla nyolc leányát hozza fel példaként. Szerinte ők tehetők felelőssé azért, hogy Európa valamennyi jelentős és kevésbé jelentős uralkodócsaládja ősként tisztelheti a hunok királyát. /Számszerint 18 uralkodócsaládról van szó, tehát jelentős munkára lehetett szükség a szent ügy érdekében/. Ugyanakkor itt lehetetlen azt nem megjegyezni, hogy IV. Béla nyolc leánya közül csak hat volt képes arra, hogy a produktivitás esélyével induljon ebben az ügyben, mivel a második leány /Katalin/ gyermekkorában elhalálozott, míg a legfiatalabb szent hivatást választott: apáca lett, s mint ilyen elérte a legmagasabb "rendfokozatot", ti. szentté avatták /Margit/. Ilyen vonatkozásban tehát bonyolult a nyolc leányból legalábbis kettőt az ügyvel kapcsolatba hozni. Sőt, a többi hat leány közül is csak kettő tett eleget rendeltetésének, mivel a többinek nem születtek gyermekei - és ez az európai uralkodóházak produktivitását ismerve nem föltétlenül rajtuk múlott... Ennyit a szerző magas szintű "genealógiai" levezetéseiről.

Komoly formában is érdekesebb dolog lenne viszont az un. "fehér magyarok" és "fekete magyarok" problémája. Azon viszont már aligha lepődik meg az olvasó, hogy ezt a kérdést a mű írója a négerkérdés jegyében fejti ki, büszkén jelentve ki:

"A magyar királyok pedig, annak hangsúlyozására, hogy ők nem "feketék", koronázó városukat SzékesFEHÉrvárnak nevezték el. És e néven nevezik mind a mai napig is."

Mit tegyünk még hozzá? Aki nem hiszi, vagy csak kételkedik a műben kifejtett igazságokban, azt verje meg a turáni átok!

Csernus Sándor

RECENZIOK

ACTA IUVENUM 73. TÖRTÉNELEM

/ AZ ELTE BTK KISZ-SZERVEZETÉNEK TUDOMÁNYOS KIADVÁNYA /

Társaink első szárnypróbálgatásairól bíráló szavakat ejteni hálatlan, sőt olykor kifejezetten káros vállalkozás. A pesti bölcsész-hallgatók tudományos kiadványának recenziója ezért inkább ismertetni, mint bírálni fog. Az elbírálás jogát pedig meghagyja a sokkal avatottabbnak, H. Balázs Éva tanárnőnek: "Ez csak a kezdet..., annak természetes és rokonszenves hibáival. Az olvasó ... méltán kifogásolhatja a szerkesztési technikai megoldások néhány fogyatékoságát, a megjelent anyag egyenetlenségeit."

A JATE történelem szakos hallgatói számára, túl az írások valóban érezhető színvonalhullámlásán, már maga az "Acta" mifaja is kifogásolható lehet. Eltérően ugyanis a mi történelem actáinktól, ez a kiadvány nemcsak tanulmányok kiadására, hanem dolgozatok rövid ismertetésére, szakdolgozatok néhány mondatos összefoglalására, sőt diákköri munka bemutatására is vállalkozik. Hiba lenne azonban elmarasztalni ezért az "Acta..." szerkesztőit. A mi "Aetas"-unkhoz hasonló történészlap hiányában kötelező ez a mifajti tarkaság: csak ilyen "átmeneti mifajú" acta tudja a hiányt pótolni, két kiadvány funkciót egyesíteni. A "Dolgozatokról - röviden", "Szakdolgozat - Szemle" rovatok pedig követésre méltó próbálkozások. Az itt megjelent ismertetések az érdeklődők tájékoztatását, a kutatási területek tisztázását szolgálják, s lehetőséget a nagy terjedelem miatt leközölhetetlen dolgozatok megismerésére. Egy-egy rövid összefoglalás - pl. Vargyas Péter: "Az értelmiség szerepe az ókori Keleten", Majoros Anna: "Dózsa történeti képe", Ring Éva: "A lengyel reformmozgalom és a varsói értelmiség kapcsolata 1788-1794 ig", Baracs Ágnes: "Az oroszországi szabadkőművesség a XVIII. században és a XIX. század küszöbén" - nagyobb érdeklődést kelthet, mint az "Acta"-ban megjelent négy tanulmány egyike-másika.

Ezzel, természetesen, nem kívánom e tanulmányok -komoly- erényeit elvitatni. De ha igazak - s igazak - H. Balázs Éva "Acta..." előszavában az "anyag egyenetlenségeiről" ejtett szavai, akkor ezen egyenetlenség a "tanulmányok érdeme".

Mig Lőrincz Barnabás: "C. Iulius Commodus Orfitianus cursus honoru-

mához" c. munkájában jelentős anyagismeretről, biztos forráskezelésről - s bátorságról az önálló következtetésekre - tesz tanubizonytságot, s Zsurka Ágnes: "Egy kismemesi család birtoktörténete az Árpád-korban" c. dolgozatában jó példát ad az induktív kutatási módszer alkalmazására, addig Bakcsi Erzsébet: "A forradalmár Vasvári Pál elméleti munkásságáról: filozófiai és történelmi nézetei...", Sudár Kornélia: "Joseph von Sonnenfels, a reformpolitikus..." c. dolgozataikban - talán írásaik "műfajának" téves értelmezése miatt - jó részt megragadnak a felszínen, a két személyiség eszméinek tényszerű közlésén, nem szembesítve azokat a kor gazdasági, társadalmi, politikai viszonyaival, nem alkalmazva - vagy csak bátortalanul - a kritika fegyverét.

Fenntartás nélkül el lehet viszont fogadnunk - éppen uttörő vállalkozása miatt - az 5., a módszertani tanulmányt, Donáth Péter kísérletét: "Kísérlet a marxizmus-oktatás új módszerére a középiskolai 3. osztályos történelem-tanításban /vázlat/" c. munkájában a középiskolai történelem oktatás Achillesz-sarkát leli meg a marxizmus-oktatásban és megfontolandó elképzeléseket közöl az eddigi - eredménytelen - gyakorlat megreformálására. A történelem-oktatás alapvető problémáját érinti, ezért oktatási vázlatának tanulmányozása leendő tanároknak elengedhetetlen.

Megítélésem szerint a szegedi történelem szakos hallgatók körében legnagyobb érdeklődésre a diákkörökről szóló beszámolók tarthatnak számot. A mi sokszor bírált történész diákkörünknek tanulmányoznia kellene az ottani gyakorlatot. Az erősen specializált ELTE történész diákkörökben - Feudáliskori Egyetemestörténet TDK - középkori szekció, Feudáliskori Egyetemestörténeti TDK - későfeudális szekció, Középkori Magyar Történeti TDK, XIX. századi Magyar Történeti TDK - biztosítva van az érdeklődőknek megfelelő orientálódás, koncentrált, együttes kutatómunka egy-egy hozzáértő tanár irányítása alatt; olyan módszer, amely nem szorítkozik az egyes dolgozatok felolvasására.

Summázom végül az eddig leírtakat: Az "Acta Iuvenum 73" keresztmetszetét adta az ELTE BTK-n folyó diákköri kutatómunkának. A teljes bemutatásra való törekvés az "anyag egyenetlenségét" eredményezte, ugyanakkor jelezte az ELTE BTK történészhallgatóinak széles spektrumon mozgó kutatási kedvét, egy sor elgondolkoztató kezdeménye-

zésről adott hirt, melyek közül számunkra a diákkörökre vonatkozóak a legmegszívlelendőbbek.

Szvák Gyula

KORUNK ÉVKÖNYV 1974

A kolozsvári Korunk folyóirat kétszer adott ki évkönyvet. Miként a folyóirat egyes számai, aképp - látnivaló - az évkönyvei is egy vezérgondolat köré kapcsolódó cikkeket tartalmaznak. Így az 1973-as évkönyv a romániai magyar tudományos élet műhelytitkaiba pillantott be és próbált a lehetőségekhez képest átfogó képet nyújtani a legkülönbözőbb szakterületek elért eredményéről. Most pedig a romániai magyar sajtótörténetről jelent meg több, mint husz tanulmányt tartalmazó kötet.

Azóta már megírták, hogy ez az évkönyv talán évtizedeken keresztül kézikönyve lesz a történelem iránt érdeklődőknek és szakembereknek egyaránt. A tanulmányok, melyek a sajtóélet egész területére kiterjednek, igen sokrétűen és magas színvonalon fejtik ki az egyes problémákat. A változatosság illusztrálására elég néhány cím: A honismeret ábécés könyve; Történelem kutatás; Munkásmozgalom, munkássajtó; Orvosi szaksajtó; Nevelésügyi szaksajtó; Bartók fogadtatása; de sorolhatnánk az egész tartalomjegyzéket, mind megannyi alapos és gondos munkával készült, közérdeklődésre számot tartó dolgozat.

Az egyes cikkek után gondosan összeválogatott irodalmat, eligazítót találhat az érdeklődő. Az évkönyv illusztrációs anyagáról is külön kell szólni: az egyes szerzők fényképei mellett a kötetet az ismert romániai magyar festő, Nagy Imre művészi festményei és grafikai díszítik.

Hasznos lenne, ha egyetemistáink közül minél többnek a kezébe kerülne ez az értékes kiadvány.

Nehéz választani, hogy melyik cikket ismertessük az Aetas hasábjain. Mind történetileg, mind forrásértékét tekintve jelentős és szabadságharcunk 125. évfordulója alkalmából aktuális Imreh István: 1849-es székely hadilapok című munkája, ezért ezt nézzük meg részlete-

sebben. A székely székek első ujságai voltak azok a néplapok, amelyeket a forradalmi érdeklődés és a szabadságharc eseményei hívtak életre Kolozsvárott /Hónvéd/, Brassóban/Brassói lapok/, Csikszere-dában /Hadi lap/ és Kézdivásárhelyen /Székely hiradó/.

A szerző idézi a Hadi lap "fejlécét", amit szokatlan volta tesz indokolttá: "Megjelenik minden héten egyszer, fél iven, hétfőn, s ha a szabadság lelkes harcosai előfizetésük által oly részvétet tanusítandnak lapunk iránt, hogy a költség fedezve lesz: megjelenik hetenként kétszer, hétfőn és csütörtökön. Ára ujévig 2 Rf pengő. Előfizethetni a szerkesztőségben minden fő- és al-terparancsnokságnál, városi és falusi bírónál, jegyzőknél, bizottmányoknál, papoknál és postahivataloknál".

A "szabadság lelkes harcosai" elő is segítették a heti kétszeri megjelenést.

Sajnos, a szabadságharc utáni kiméletlen üldözés és rendőri zaklatás miatt megsemmisültek az ujság példányai és a talán 2-300 darabból ma már minden egyes megmaradt igen becses emlékünk. E lapok megszületésében a forradalmi népnek volt döntő szerepe, akár mert igényelte, akár mert a szerkesztésben részt vett. Mindez nem választható el Bem személyétől, aki mind eszmeileg, mind anyagi eszközökkel támogatta a lapok létrejöttét, szerkesztését. Hiszen szüksége volt arra, hogy az eseményekről rendszeresen tájékoztassák a közvéleményt, de a mozgó haditudósítók az állandóan változó, alakuló fejlemények folytán nem jelentettek igazán biztos információs lehetőséget. Ezért nagy jelentőségű a székely hadilapok szerepe, mivel a védett központokban, illetve a népi ellenállás fészkeivé vált településeken megszületve tájékoztatták a hazafiakat. Természetesen ezeket a híreket nem forrásértékük szerint kell megvizsgálni, hiszen érthető, hogy itt ott tulzások, vagy szándékos-véletlen torzítások fordulnak elő a győzelmekről és vereségekről tudósítás esetén. Sokkal fontosabb azt látnunk - emeli ki a szerző -, hogy ezek a néplapok a forradalmi hangulatot tükrözik, azoknak az embereknek az érzéseit, "akik érezték a célok és élmények másokkal való közösségét, akik a köz javára törekezésben, az ajándékozó forradalmi emberségben becsülhették gazdag, a haladásnak gondolatokat és tetteket áldozó önmagukat."

És hogy milyen nyomdában készültek ezek a lapok? A csiksomlyói zárda vásott betűjü ócska, kopott nyomdája önmagáért beszél. Kézdivá-

sárhely pedig, egy kis mezővárosból lett forradalmi központ megkapja Bem tábori nyomdáját, és hogy minél hathatósabban működhesen, a város polgárai egymás után ajánlják fel segítségüket. Most szóljunk néhány szót Bíró Sándorról, a Hadi lap szerkesztőjéről. Pályája romantikus: volt lelkész, és a forradalmat megelőző társadalmi harcokból is kiveszi a részét. Maroknyi emberből nemzetőrséget szervez. Talán kissé egzaltált, és ez némiképp rányomja bélyegét az általa szerkesztett lapra. Az ő újságjában fedezhetők fel leginkább a tulzások és szépítések. De a világszabadság és nemzeti függetlenség eszméje mellett, mely e hősi korban magától értetődött.

A különböző lapokból a szerző válogatott idézetekkel szolgál, ennek ismétlésétől itt eltekintünk.

Mivel a lapok kevés munkatársa nem hivatásos tollforgató, hanem a nép közt élő ember, ezért a néphez tartozás mellett a társadalmi ellentmondásokból fakadó keserűség érzése is helyet kap.

Ezen forma természetéből adódóan a programok, mai értelemben vett elvi cikkek száma kevés, kifejezetten ilyen talán nincs is. De - mint erre már utaltunk - nem is ez a cél, sokkal inkább a közérthetőség, az egyszerű emberek számára kézzelfogható valóság megelevenítése adja a hadilapok igazi értékét.

Érdemes lenne áttekinteni a négy város népujságját, de lehetőség hiányában a szerző válogatásaira vagyunk utalva: Imreh István említi, hogy a lapok egyik jellemzője a szorongás az orosz intervenció közelsége miatt; reménykednek, hogy Franciaország és Anglia segíteni fog. Ez a "külpolitikai hiedelemvilág" /amely nemcsak a nép között gyökeresedett meg/ kissé népmesei ízt, az egyszerű nyelvezet - melynek vizsgálata a jövő feladata - folklorisztikus hangulatot kölcsönöz a hadilapoknak, amelyek ilyen módon is kiérdemlik a "néplap" nevet.

Mind ezek alapján láthatjuk, hogy a 48-as székely hadilapok sok tekintetben becses források. A nagy kérdések visszaverődése az egyszerű lelkekben - mindig izgalmas kérdés, különösen, ha a mesterkéeltség minden gyanúja távol állt tőlük. Így minden egyszerűsége, foghatósága mellett, a megszólaló emberek őszinte szókimondása révén e lapok a korhangulatot emberközelbe hozzák.

MARXISM TODAY 1973. ÉVF.

A Brit Kommunista Párt Angliában viszonylag kevésbé ismert lapjai közé tartozik laptársával, a Labour Monthly-val együtt. A folyóirat havonta jelenik meg Londonban, szerkesztőbizottságát neves szakemberek alkotják, élén James Klugmannal. Jellemét tekintve a lap elméleti és vitafolyóirat, a kettősség a tematikájában is megnyilvánul. Szerkezeti szempontból három részt különböztetünk meg: az első részben, a szerkesztői kommentárokban a mindennapi gazdasági, társadalmi, politikai, kulturális eseményekhez fűz magyarázatot a szerkesztő, az illető kérdéssel kapcsolatban rámutatva a kommunisták álláspontjára is. A második részben az elméleti jellegű cikkek következnek. Ezekben azokkal a fontosabb fogalmakkal, folyamatokkal stb. foglalkoznak neves szakemberek, amelyeknek aktuális jelentőségük van az angol Kommunista Párt taktikájának és stratégiájának szempontjából /pl. A szocialista forradalom stratégiája Nagy-Britanniában, Irányzatok a brit kapitalizmusban a 70-es években/. A harmadik részt a vitacikkek alkotják.

Ez után az általános áttekintés után egy tanulmányt ismertetnék röviden, egy olyan elméleti jellegű cikket, amelynek segítségével az angol kapitalizmus jelenlegi helyzetét ismerhetjük meg: Ron Bellamy - Tendenciák a brit kapitalizmusban a 70-es években.

A neves tudós részletesen foglalkozik azokkal a folyamatokkal, amelyek a brit kapitalizmust az adott időszakban jellemzik, de rávilágít annak nemzetközi összefüggéseire is. Megállapítja, hogy a tudományos és technikai forradalom következtében egyre inkább nőnek a potenciális termelőerők, amelyek lehetővé, sőt szükségessé tesznek nemcsak az egy országon belüli, de az egyes országok közötti koordinációt is. Ez a nemzetközi összefogás feltétlenül pozitív jelenség, de ugyanakkor nem mindegy, hogy kapitalista vagy szocialista koordinációról van szó. Sokan ugyanis - jegyzi meg a szerző - éppen a nemzetközi összefogás szükségességével indokolták a Közös Piac-hoz való csatlakozást. A probléma ebben az esetben az, hogy a koordináció a monopolkapitalizmus érdekeit szolgálja, így ezt a fajta koordinációt a termelési viszonyok szempontjából pozitívnak nem minősíthetjük /míg a termelőerők szintjén előreha-

ladást jelent!/. Ezután konkrétan megvizsgálja a brit tőke tevékenységét, irányulását, és megállapítja, hogy a külföldön befektetett angol tőke igen nagy jelentőségű nemcsak volumenét, de koncentrálttsági fokát tekintve is. Ezt alátámasztja az a tény is, hogy a leginkább tőkeerős társaságok fektetik be tőkéjüket külföldön. Ugyanakkor a fúzionálások is nőnek a Közös Piacon belül. /pl. 1962-68 között 3078/. Két ellentétes tendencia küzd egymással: az egyik az összeurópai állammonopolista érdek, amely szembenáll az USA és Japán részéről történő tőke kivittel; a másik a magánérdek, amelynek viszont előnyös az amerikai tőkebeáramlás. A kapitalista államok arra törekszenek, hogy a fúzionálások a Közös Piacon belül menjenek végbe, és igyekezzenek ezt a tendenciát erősíteni az amerikai és japán fúzionálással szemben. A folyamatban nagy szerep vár a brit tőkére. Rámutat a szerző arra is, hogy a fejlett kapitalista országok közötti tőkeexport méginkább szükségessé teszi munkásosztályaik számára az egységet. A brit imperializmus helyzetére rátérve a szerző megállapítja, hogy Anglia belépése a Közös Piacba az ország objektív gyengeségét mutatja, azt, hogy termelőerőinek fejlődése megakadt. Maga a tory Heath-kormány is elismerte, hogy a második világháború után Nyugat-Európa vezető országait új szuperhatalmak előzték meg /USA, Japán/, de lehetőség van arra, hogy Nyugat-Európa is szuperhatalommá váljék. Ezt segíti elő gazdaságilag a Közös Piac. Nagy-Britannia esetében már a Közös Piacba való belépés előtt megfigyelhetjük, hogy a Sterling-övezetből Nyugat-Európába tevődött át a tőkebefektetés zöme, és a belépés az EKG-ba csak ezt a folyamatot növelte. Végül Bellamy leszögezi, hogy a hazai ipar fejlesztése szükséges, de ha a pénzt tőkeexportra és hadikiadásokra pazarolják, elkerülhetetlenül csökken a néptömegek életszínvonala. A Nyugat-európai gazdasági tömb szuperhatalmi funkciójánál fogva háborus fenyegetést is jelent, ezért a Közös Piacba való belépést ellenzők az európai biztonságot is féltették. Küzdeni kell azért, - mondja végső tanulságként a szerző - hogy az ipar modernizálásából, a koordinációból származó hasznot ne a monopolisták fölőzzék le. Ron Bellamy cikkének mondanivalója az, hogy a kapitalizmus legvégző, hanyatló szakaszába érkezett, amikor lehetséges, de szükséges is következetes osztályharc folytatása.

TARTALOMJEGYZÉK :

Köszöntjük új tanszéki csoportunkat! /Czeplédi Katalin/	3. old.
TUDOMÁNYOS MŰHELY	
1975-ben megkezdődik a "tizskötetes" megjelenése /Bodonyi Ilona - Csernus Sándor/	4. old.
Mérei Gyula:Struktúratörténet-kutatás az NSZK polgári történetírásában /Harci Tibor/	8. old.
DIÁKKÖREINKRŐL JELENTJÜK	
A Filozófia Diákköréről.../Béresi Csilla/	10. old.
Adalékok a modern irracionális keletkezéséhez /Csejtei Dezső/	15. old.
A sartré-i egzisztencializmus humanizmusáról /Dékány András/	18. old.
Egy filozófiatörténet margójára /Csejtei Dezső/	19. old.
Egy kiállítás - és ami mögötte van /ifj.Kürti Béla/	21. old.
DIÁKKÖRI FÓRUM	
Diákköri Konferencia 1974 Szeged /Schwarcz Klára/	26. old.
Egy "harmadik utas" kísérlet:a "peronizmus" első szakasza 1943-1955 /Dárdai Ágnes - Fischer Ferenc - Balogh Gabriella - Fricska Anna - Hajdók Ibolya/	27. old.
Adalékok a magyar-francia kapcsolatok történetéhez a puszta-kereszti monostor kapcsán /Matuz Edit/	29. old.
Csepő céhek és posztómanufaktúrák a XVIII.-XIX.században Ucsyirém és Komárom megyében /Csajági Réka/	32. old.
Pálffy Ferenc Amerika-képe /Csillag András/	34. old.
Nyuzó Mihály /Makkai Margit/	38. old.
SZAKMAI ÉRDEKVÉDELEM	
A pályakezdés nehézségei /Bodonyi Ilona/	40. old.
Szigetletok ürügyén /Harci Tibor/	42. old.
HI - HI - STORY	
Dr.Kézdy-Vásárhelyi Béla:Él-e még Attila vére európai családokban? /Csernus Sándor/	46. old.
RECENZÍÓK	
ACTA IUVENUM 73. Történelem /Szvák Gyula/	49. old.
Korunk Évkönyv 1974 /Gróh Dániel/	51. old.
Marxism Today 1973.évf. /Tóth Sándor/	54. old.